

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta**

Ústav asijských studií



Diplomová práce

Bc. Agáta Jančová

Byrokratizace samurajské vrstvy v období Edo: role meritokracie

Bureaucratization of the samurai class in the Edo period: role of
meritocracy

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 19. 12. 2024

Agáta Jančová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Davidu Labusovi, Ph.D. za vedení práce, cenné připomínky, komentáře a za vedení po celou dobu studia. Mé poděkování rovněž patří Vilémovi Nešporovi za nekončící podporu a za čas a ochotu, jež věnoval čtení textu a korektuře anglicky psaného abstraktu.

Abstrakt

Období Edo (1600-1868) je charakteristické zklidněním poměrů po století válek v rámci předešlého období válčících knížectví (1467-1573). Nástup nového režimu byl provázán s postupnou transformací samurajské vrstvy z válečníků na úředníky. Cílem této práce je analýza procesu byrokratizace samurajů a role meritokracie v období Edo. Pokusí se odpovědět na otázky, jakým způsobem probíhal výběr úředníků do byrokratického aparátu a do jaké míry byl v tomto procesu přítomen požadavek meritokracie, a to prostřednictvím analýzy šógunátních opatření a děl vybraných intelektuálů, kteří se touto problematikou zabývali. Tato práce přispívá k lepšímu pochopení meritokratického uvažování tokugawského šógunátu a pokouší se vyvrátit stereotypní názory na jeho zaostalost. V závěru hodnotím, že tokugawský šógunát i navzdory překážkám rigidního společensko-politického systému vykazoval znaky meritokratického uvažování o vládě např. pořádáním úřednických zkoušek.

Klíčová slova: období Edo; byrokratizace; samurajové; meritokracie; Jamaga Sokó; Ogiú Sorai; vzdělávání.

Abstract

Edo period (1600-1868) is characterized by the stabilisation of the country after the preceding period of the warring states (1467-1573). The uprising of the new regime was closely tied to the gradual transformation of samurai from warriors to bureaucrats. The aim of this masters thesis is to analyse the process of bureaucratisation of the samurai class and the role of meritocracy in the Edo period. It will attempt to answer how the selection of officials for the bureaucratic apparatus was done and how prominent was the demand for meritocracy during this process through the analysis of certain shogunate measures and works of selected intellectuals who dealt with this issue. This thesis contributes to greater understanding of the meritocratic way of thinking of the Tokugawa shogunate and attempts to refute stereotypical views of its underdevelopment. The conclusion assesses that despite many obstacles of the rigid socio-political system, the Tokugawa shogunate exhibited signs of meritocratic government, for instance, in the form of civil service examinations.

Keywords: Edo period; bureaucratisation; samurai; meritocracy; Jamaga Sokō, Ogyū Sorai; education.

Obsah

Úvod	7
1 Inherentní rozpory	13
1.1 <i>Snaha o stabilizaci režimu</i>	13
1.1.1 Iejasuovo ustanovení primogenitury	16
1.2 <i>Budování nového režimu</i>	18
1.2.1 První kontury	18
1.2.2 Vláda vazalů <i>šuttónin</i>	19
1.2.3 Počátky byrokratizace - vláda šóguna Iemicua	22
1.2.4 Vláda šóguna Iecuny	24
1.3 <i>Konflikt hodnot</i>	26
1.3.1 Osobní čest za etiku	28
2 Pojednání o samurajské službě	30
2.1 <i>Jamaga Sokó a cesta samuraje</i>	31
2.1.1 Poslání samuraje	32
2.2 <i>Ogjú Sorai</i>	36
2.2.1 Soraiova „vláda schopných“	37
3 Projevy rozporů na přelomu 17. a 18. století	43
3.1 <i>Obecné hospodářské problémy</i>	43
3.1.1 Chudnutí samurajů	44
3.2 <i>Vznikající potřeba talentů</i>	46
3.2.1 „Benevolentní vláda“ šóguna Cunajošiho	47
3.2.2 Meritokracie šóguna Jošimuneho	51
4 Vzdělávání úředníků v období Edo	54
4.1 <i>Akademie Šóheizaka</i>	55
4.1.1 Fungování akademie	56
4.2 <i>Jmenování na pozice (ban'iri 番入切)</i>	58
Závěr	62
Seznam použité literatury:	66
<i>Prameny:</i>	66
<i>Elektronické zdroje:</i>	70

Úvod

Období Edo, či dle jména vládnoucího rodu šógunů, období Tokugawa (1603 -1867), patří do poslední fáze předmoderní historie Japonska (*kinsei* 近世). Toto období, během něhož působila vojenská vláda, šógunát Tokugawa (*Tokugawa bakufu* 徳川幕府), se vyznačuje výraznými změnami: ekonomickým růstem, proměnou společenského uspořádání, či velkým kulturním rozkvětem. Tyto změny dovozovala politicko-společenská stabilita, která byla nastolena po dlouhém období válek.¹ Ty určily další směřování japonské historie, neboť byly klíčové pro modernizaci Japonska v 19. století. V této souvislosti byla významná transformace samurajské vrstvy (přibližně pět procent celkové populace), kdy byli samurajové postaveni na vrchol společenské hierarchie. Z relativně nezávislých válečníků (*buši* 武士), držitelů lén, se tak stali ekonomicky závislími byrokraty pobírajícími fixní služné.²

V důsledku těchto socio-ekonomických změn se šógunát začal potýkat s finančními problémy a neefektivitou složitého byrokratického aparátu. Tyto problémy se snažil řešit reformami,³ které však měly jen dočasný efekt. Nicméně, tyto snahy podněcovaly uvažování o potřebě schopností a výsledků neboli k meritokratickému smýšlení o byrokracii, které je hlavním zaměřením této práce.

Pojmem *meritokracie* se podle *The Oxford English Dictionary* označuje vláda, či vládnoucí vrstva vybíraná na základě *meritu* (dále jen „schopnosti“), neboli schopností, zásluh či vzdělání oproti bohatství, původu; nebo rovněž samotná společnost, jíž tato vrstva vládne.⁴ Jedná se o ideál, který se soustřeďuje na rovnost a spravedlnost při vybírání elit a jehož základem je sledování schopností jedince namísto původu, pohlaví, či rasy. Tento pojem byl na Západě poprvé použit britským sociologem Alanem Foxem roku 1956 a nedlouho poté proslaven knihou *Vzestup meritokracie* (1958) od spisovatele Michaela Younga (1915-2002). Obě použití tohoto slova byla původně míněna méně v egalitářském smyslu „rovných

¹ Tzv. Období válčících knížectví (*Sengoku džidai* 戦国時代, 1467-1573), kdy si země procházela turbulentním obdobím válek a převratů. Název je odvozen od podobného období dějin v Číně nesoucí v japonštině stejný název, *Sengoku džidai*. V češtině pro přehlednost rozlišuji období válčících knížectví (Japonsko) a období válčících států (Čína).

² Vyměřované jednotkou *koku* (石). Rovná se přibližně 180 kg rýže. Toto množství bylo odhadováno k uživení člověka na jeden rok.

³ Např. reformami Kjóhó (*Kjóhó kaikaku* 享保改革) a reformami Kansei (*Kansei kaikaku* 寛政改革), viz třetí a čtvrtá kapitola.

⁴ *Oxford English Dictionary*. Online. 2023. Dostupné z: https://www.oed.com/dictionary/meritocracy_n?tab=meaning_and_use&tl=true#37339910. (poslední přístup 14.12.2024).

příležitostí pro všechny" a více v sociálně laděném smyslu zdůrazňující hrozbu prohlubování propasti mezi více nadanými a méně nadanými.⁵

Diskuse o ideálech meritokracie se objevují již podstatně dříve v dílech významných evropských myslitelů jako Platóna (428-347 př.n.l.) či Aristotela (384-322 př.n.l.), avšak pro japonský kulturní okruh je podstatnější východní meritokratická tradice mající kořeny převážně v úvahách čínských myslitelů z období válčících států (č. *zhanguo shitai*, jap. *sengoku džidai* 战国时代, 475-221 př.n.l.) např. Konfucia (č. Kongzi 孔子, jap. Kóši), nebo Mencia (č. Mengzi, jap. Móši 孟子, 372-290 př.n.l.). Je však nutné zdůraznit rozdíl mezi čínským pojetím meritokracie spjaté s konfuciánským myšlenkovým systémem a pojmem *meritokracie*, jak jej formulovala západní tradice převážně od počátku 20. století.⁶

Konfuciánské představy o konceptu „vlády schopných“ se objevují již v *Knize obřadů* (č. *Liji*, jap. *Reiki* 礼記) v podobě požadavku vybírání moudrých a schopných (*xuanxian yuneng* 選賢與能), či v *Hovorech* (č. *Lunyu*, jap. *Rongo* 論語) v podobě povyšování nadaných (*ju xiancai* 舉賢才) a vychází při posuzování kvality jak vladaře, tak společnosti, z důrazu na morální chování (č. *de*, jap. *toku* 德) či dobrotivost (č. *ren*, jap. *džin* 仁). Naproti tomu západní koncept *meritokracie* v sobě v souvislosti se schopnými lidmi nemá nutně zahrnut aspekt nezbytnosti morální kvality člověka a spíše se soustředí na utilitární aspekt jeho schopností či odbornosti. Západní pojetí termínu je rovněž spojeno s počáteční (Youngova kniha) a pokračující kritikou meritokracie⁷ z důvodu inherentních systémových nerovností, ale také naopak s její obhajobou z důvodu šance na systematické a institucionalizované odstraňování diskriminace.⁸ Konfuciánská intelektuální a politická tradice „vlády schopných“ však polarizované vnímání podobné tomu západnímu, nezahrnuje.⁹

V této práci pojmem *meritokracie* a jeho derivovanými slovy konkrétně označuji tendenci upřednostňovat schopnosti či odbornost byrokratů přítomnou v intelektuálním a politickém prostředí období Edo, ale zároveň zohledňuji konfuciánské konotace tohoto

⁵ Littler, Jo. „More for the many, less for the few“. In: Perryman, Mark. (Ed.), *The Corbyn Effect*. (s. 202-213). Lawrence and Wishart, 2017, s. 1.

⁶ Více o tomto vývoji viz Bell, Daniel. „On meritocracy and equality“ In: *National Affairs*. American Enterprise Institute, vol. 9, 1972. Dostupné z: <https://www.nationalaffairs.com/storage/app/uploads/public/58e/1a4/b60/58e1a4b603517781616817.pdf>. (poslední přístup 14. 12. 2024)

⁷ Např. Littler, Jo. „More for the many, less for the few.“

⁸ Např. Miller, David. *Principles of Social Justice*. Harvard University Press, 1999.

⁹ Ouyang, Xiao. „What is Confucian Meritocracy?“ In: *Monumenta Serica*, vol. 69, no. 1., 2021, s. 248.

konceptu, neboť, jak bude z této práce zřejmé, z něj japonské vnímání silně vychází. I přes výraznou meritokratickou tradici v Číně a Koreji, kterou nejlépe ztělesňuje systém císařských zkoušek (č. *keju*, j. *kakjo* 科挙), skrze které probíhal výběr úředníků, se má obecně za to, že Japonsko podobný systém nepřijalo kvůli vzestupu vojenské šlechty samurajů¹⁰ a konkrétně v období Edo z důvodu převládající rigidity tokugawského šógunátu a vzdoru vůči inovacím.

Cílem této práce bude snaha o přehodnocení pohledu na šógunát Tokugawa jako konzervativní instituci prostřednictvím analýzy byrokratizace samurajské vrstvy v období Edo se zaměřením na meritokracii jakožto hodnotového protipólu konzervativnímu dědičnému systému (*sešúsei* 世襲制) a primogenitury. Jakým způsobem probíhal v období Edo výběr úředníků do byrokratického aparátu? Do jaké míry zde byl přítomen požadavek meritokracie a jakým způsobem se tyto tendence projevovaly? Jaké prostředky šógunát použil k prosazení meritokracie? Pomocí zavedených politických opatření a myšlenek vybraných intelektuálů, spolu s přihlédnutím ke vzdělávání samurajů se práce pokusí na výše zmíněné otázky odpovědět.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. První kapitola nastíní historický kontext období Edo a pokusí se vylíčit inherentní rozpory provázející byrokratizaci samurajské vrstvy. U byrokratizace samurajské vrstvy nelze opomenout proměnu identity samurajů a její dopady na tradiční vztah pán-vazal (*šudžú kankei* 主従関係), neboť tyto změny provázelo napětí uvnitř vrstvy. Proto se další kapitola zaměřuje jednak na diskusi o samurajské službě a o *samurajství* v nové éře, jednak na přítomnost meritokratického uvažování o samurajské službě, jak je formulovali ve svých dílech dva vlivní myslitelé, Jamaga Sokó (山鹿素行, 1622-1685) a Ogiú Sorai (荻生徂徠, 1666 -1728). Třetí kapitola obsahuje rozbor systémových rozporů a z nich plynoucí snahy o zefektivnění byrokracie. Poslední kapitola se věnuje roli vzdělávání samurajů v souvislosti s meritokracií, neboť meritokracií je dle (západní) definice také chápána vláda vzdělaných lidí. Jejím účelem je pokusit se v omezené míře odpovědět na otázku vlivu vzdělávání na kariéru byrokrata v období Edo.

Dosavadní výzkum týkající se tématu této práce lze rozčlenit do čtyř sekcí: 1. meritokracie; 2. byrokratizace v období Edo; 3. meritokracie v období Edo; 4. vzdělávání v období Edo.

¹⁰ Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 16.

Literatura zabývající se meritokracií jakožto ideálem je bohatá, a protože jsem některé tituly již zmínila, tato sekce o nich pojedná jen stručně. Kritické zhodnocení meritokracie a její praktické implementace podává v článku *On meritocracy and equality* (1972) Daniel Bell, který je také plodným autorem věnující se charakteru čínských politických modelů.¹¹ Na Bellovo pojetí meritokracie v Číně napsal poměrně nedávnou studii *What is Confucian Meritocracy?: A Clarification in Cross-cultural Translation* (2021)¹² Ouyang Xiao (欧阳霄), který upozorňuje na nutnost zohlednění rozdílů mezi západním pojetím meritokracie a čínskou či konfuciánskou meritokratickou tradicí.

O byrokratizaci samurajů v období Edo pojednává několik anglicky psaných článků, rovněž použitých při psaní této práce, jako např. *Samurai Status, Class, and Bureaucracy: A Historiographical Essay* (2001),¹³ která přehledně shrnuje nejdůležitější body pro studium tohoto fenoménu, jako důležitost porozumění společenskému postavení samurajů v kontextu byrokratizace. Dále lze uvést článek *The Bureaucratization of the State and the Rise of Japan*,¹⁴ který zdůrazňuje pozitivní vliv byrokratizace samurajů v období Edo v rámci modernizace Japonska v období Meidži (1868-1912). Co se týče japonské literatury na toto téma, nelze opomenout knihu *Edo no kanrjósei* (1999),¹⁵ která srozumitelně pojednává o procesu byrokratizace samurajské vrstvy a jeho charakteru, a proto byla důležitým zdrojem pro tuto práci.

Co se týče meritokracie v Japonsku, lze zmínit kapitolu v knize *Aspects of Social change in Modern Japan* (1967) nesoucí název *"Merit" as Ideology in the Tokugawa Period*¹⁶ pojednávající o rozporu mezi meritokracií a dědičným systémem. Rovněž je v tomto ohledu nápomocná kapitola v knize *The Tokugawa world* (2022),¹⁷ která v krátkém rozsahu, avšak výstižně shrnuje, proč byla požadována efektivní byrokracie v pozdějším období Edo. Studie historika Kiri Paramore *The Nationalization of Confucianism: Academism, Examinations, and*

¹¹ Např. Bell, Daniel. *The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy*. Princeton University Press, 2016.

¹² Ouyang, Xiao. „What is Confucian Meritocracy?“ In: *Monumenta Serica*, vol. 69, no. 1., 2021.

¹³ Howland, Douglas R. „Samurai Status, Class, and Bureaucracy: A Historiographical Essay.“ In: *The Journal of Asian Studies*, vol. 60, no. 2, 2001.

¹⁴ Fulcher, James. „The Bureaucratization of the State and the Rise of Japan.“ In: *The British Journal of Sociology*, vol. 39, no. 2, 1988.

¹⁵ Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*. Aoki Library, 1999.

¹⁶ Bendix, Reinhard, et al. *Aspects of Social Change in Modern Japan*. Princeton University Press, 1967, s. 71-90.

¹⁷ Název kapitoly: *From feudalism to meritocracy?: Growing demand for competent and efficient government in the late Tokugawa period*. Leupp, Gary P. a De-min Tao (eds.). *The Tokugawa World*. Routledge, 2021.

Bureaucratic Governance in the Late Tokugawa State (2012)¹⁸ byla velmi přínosná pro tuto práci, neboť pojednává o akademii Šóheizaka (*Šóheizaka gakumondžo* 昌平坂学問所), která sloužila jako učiliště pro šógunátní byrokraty a která je předmětem analýzy ve čtvrté kapitole. Co se týče japonsky psané literatury na toto téma, existuje kniha *Bušidó to nihon-gata nórjokušugi* (2005),¹⁹ ve které autor Kasaja Kazuhiko (笠谷和比古) krátce zmiňuje byrokracii v období Edo a meritokracii v kontextu ideálu *cesty samuraje* (*bušidó* 武士道). Zamýšlí se zde nad koexistencí individuálně orientovaného charakteru samuraje a nutností fungovat v širším celku, z čehož se snaží utvořit závěry pro současnou japonskou společnost v souvislosti s japonským systémem celoživotního zaměstnání (*šúšin kojó* 終身雇用). Na závěr bych ještě ohledně tohoto tématu ráda odkázala na článek *Elite mobility and continuity during a regime change* (2023),²⁰ porovnávající podíl elit vybíraných na základě meritokratických principů před a po pádu šógunátu Tokugawa.

O vzdělávání v období Edo přehledně pojednává kniha *Education in Tokugawa Japan* (1965),²¹ ze které jsem v této práci hojně citovala, neboť poskytuje jak přehled vzdělávání samurajů a prostého lidu, tak se dotýká i problematiky meritokracie a dědičného systému. Co se týče japonsky psané literatury, cituji v této práci i tituly jako *Kangaku to kangakudžuku* (2020),²² která stručně pojednává o jednotlivých typech škol v období Edo a zmiňuje i akademii Šóheizaka. Dále je tato akademie zmíněna v souvislosti s japonskou diplomacií v období pozdního šógunátu v knize *Tokugawa kóki no gakumon to seidži: Šóheizaka gakumondžo džúša to bakumacu gaikó henjó* (2007).²³ Dalším velmi cenným zdrojem pro tuto práci byla studie *Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumonginmi*²⁴ od autora jménem Išii Kó (石井耕), která vychází z práce Hašimoto Akihika (橋本 昭彦), který poskytl data pro analýzu studentů

¹⁸ Paramore, K. N. "The Nationalization of Confucianism: Academism, Examinations, and Bureaucratic Governance in the Late Tokugawa State." In: *The Journal of Japanese Studies*, vol. 38, no. 1, 2014.

¹⁹ Kazaja, Kazuhiko. *Bušidó to nihon-gata nórjokušugi*. Šinčó Senšo, 2005.

²⁰ Matsumoto, Tomoko a Okazaki, Tetsuji. „Elite mobility and continuity during a regime change.“ In: *The British Journal of Sociology*, vol. 74, no. 2, 2023.

²¹ Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*. University of California Press, 1965.

²² Etó, Šigehiro a Mači, *Sendžúró. Kangaku to Kangakudžuku*. Ebisu kóšó šuppan, 2020.

²³ Makabe, Džin. *Tokugawa kóki no gakumon to Seidži: Šóheizaka Gakumon-džo džúša to bakumacu gaikó henjó*. Nagoja daigaku šuppan-kai, 2007.

²⁴ Išii, Kó. "Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumon ginmi." In: *The Journal of Hokkai Gakuen University*, 2009.

akademie Šóheizaka.²⁵ Išii tuto diskusi dále rozšiřuje o motivaci šógunátních vazalů (*gokenin* 御家人) ke studiu na akademii.

V druhé kapitole *Pojednání o samurajské službě* vycházím z děl Jamagy Sokóa, přesněji z vybraných citací obsažených v publikaci *Jamaga Sokó no šisó* (2007)²⁶ a citacemi z knihy *Nihonši taikei: Jamaga Sokó* (sv. 32, 1970)²⁷ obsahující díla *Seikjó jóroku* (聖教要録, 1665) a *Jamaga Gorui* (山鹿語類, 1665) v originálním znění. Vzhledem k náročnosti použitého jazyka měla tato publikace spíše doplňující charakter. Pro citace z díla Ogjú Soraie byla velmi hodnotná kniha *Rozpravy o politice* (*Seidan* 政談, přibližně 1720), kterou přeložil do moderní japonštiny Bitó Masahide (尾藤正英).²⁸ Pro doplnění jsem používala také originální znění stejného díla od autora Hiraiši Naoakiho (平石直昭).²⁹

Pro zápis japonských výrazů používám českou transkripci a pro zápis čínských výrazů mezinárodní transkripci *pinyin*. Co se týče použití přepisu znaků z čínštiny, dle české sinologické tradice zapisuji obecné názvy jako *období válčících států* či jména současných badatelů zjednodušenými znaky (简化字), pro zápis jmen či citací z děl před oficiálním zjednodušením čínských znaků (1956), používám znaky tradiční (繁体字).

Překlady z děl, pokud není uvedeno jinak, jsou autorské.

²⁵ Např. Hašimoto Akihiko, *Edo bakufu šiken seido ši no kenkjú*, 1993. Z dat této práce vychází i Kiri Paramore (2012).

²⁶ Tačibana, Hitoši. *Jamaga Sokó no šisó*. Perikan-ša, 2007.

²⁷ Tahara Cuguo a Morimoto Džun'ičiró. *Nihonši Taikei: Jamaga Sokó* (sv. 32). Iwanami šoten, 1970.

²⁸ Bitó, Masahide a Ogjú, Sorai. *Seidan*. Kódanša Gakudžucu bunko, 2013.

²⁹ Hiraiši, Naoaki a Ogjú, Sorai. *Seidan*. Heibonša, 2011.

1 Inherentní rozpory

Před ustanovením nového šógunátu Tokugawa roku 1600 vládl Japonsku režim Tojotomi Hidejošiho (豊臣秀吉, 1537-1598), kterému se podařilo sjednotit zemi po téměř dvou set letech válek po celé zemi. Hidejoši ustanovil jako svého nástupce syna Hidejoriho (豊臣秀頼, 1593-1615), avšak pro jeho mladý věk (nar. 1593) vytvořil pětičlennou regentskou radu, již byl součástí Tokugawa Iejasu (徳川家康, 1543-1616) jakožto Hidejošiho nejvěrnější a zároveň nejmocnější vazal. Ve strachu z blížící se smrti svěřil Hidejoši této radě syna do péče, dokud nedospěje a nestane se nástupcem. Hidejoši skutečně zemřel roku 1598, ale slib, že se Hidejori stane jeho nástupcem, se nenaplnil. Po Hidejošiho smrti začal Iejasu strategicky upevňovat své mocenské postavení, díky kterému by získal dostatečnou podporu pro nastolení své nadvlády.

Roku 1600 se odehrála bitva u Sekigahary (*Sekigahara no tatakai* 関ヶ原の戦い), která rozhodla o vítězství Tokugawů, výsledkem čehož si Iejasu zajistil vojenskou a politickou autoritu nutnou ke znovusjednocení země. Proces sjednocování trval přibližně do 30. let 17. století, avšak doprovázela jej řada inherentních rozporů, které se pak projeví být vážnými problémy v budoucnosti.

1.1 Snaha o stabilizaci režimu

Bezprostředně po bitvě začal Iejasu s radikálními opatřeními pro upevnění své vojenské a politické moci. Iejasuovi protivníci byli potrestáni konfiskací lén³⁰ a zbavení samurajského postavení (*kaieki* 改易³¹). Takto nabytá knížectví přidělil buď svým věrným vazalům či pojal do vlastnictví rodu Tokugawa (*tenrjó* 天領). Také prováděl relokaci jednotlivých daimjóů z jednoho léna na druhé, či vytvářel nové daimjó.

Roku 1603 si nechal symbolicky udělit titul šóguna od císařského dvora, který byl tradičně již od sedmého století zdrojem legitimacy vlády i přesto, že po většinu období své existence neměl reálnou politickou moc. Tímto činem byl oficiálně založen tokugawský šógunát. Iejasu, jakožto nový vojenský sjednotitel (*tenkabito* 天下人), založil novou vládu

³⁰ Označováno termínem *daimjó no toricubuši* (大名の取り潰し), neboli „zničení knížat“. Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 4.

³¹ Na začátku období Edo bylo *kaieki* uplatňováno jakožto nástroj konfiskace lén oponentů či trestů např. za neschopnost poskytnout dědice, následkem čehož rod vymřel; či obecně za neuposlechnutí šógunova rozkazu (např. Fukušima Masanori, 1561-1624). Takový rod byl zbaven samurajského postavení a jeho území zkonfiskováno šógunátem. Viz Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 32-33.

v Edu, dnešním Tokiu, která začala být označována *bakufu* (幕府³²). V tomto období měl šógunát ještě charakter autoritářské vlády (*budan seidži* 武断政治), která uplatňovala politickou moc použitím vojenské síly.

Nově byl vytvořen mocenský systém nesoucí název *bakuhan* (幕藩³³) sestávající na jedné straně z centrální vlády šógunátu a na straně druhé z relativně autonomních knížectví (*han* 藩), kterým vládla knížata (*daimjó* 大名). Tento systém měl zajistit rovnováhu moci mezi rodem Tokugawa a ostatními knížaty.³⁴ Šógun vládl skrze dvě roviny: přímou a nepřímou. Přímá rovina sestávala z území přímo spravovaného šógunátem a území těch knížectví, která byla rodově příbuzná s Tokugawy (tzv. knížata *šinpan* 親藩). Tato území byla rozmístěna tak, aby tvořila přední linii Edu, a zajišťovala tedy bezpečnost sídla šógunátu.

Před svou smrtí roku 1616 Iejasu ustanovil své tři mladší syny na další strategicky položená léna (poblíž Eda; poblíž Kjóta a do Nagoji), kteří tvořili tři vedlejší větve rodu Tokugawa (*gosanke* 御三家) pro zajištění nástupce šóguna v případě, že by hlavní rodová linie postrádala dědice.

Nepřímá rovina sestávala z dalších dvou kategorií knížat, která nesla označení *fudai* (譜代) a *tozama* (外様). *Fudai*, někdy též „údělná knížata,” byla knížata považována rodem Tokugawa za důvěryhodná, neboť byla jejich vazaly ještě před vítězstvím u Sekigahary. Knížectví těchto vazalů byla rozmisťována mezi území přímo spravována Tokugawy a mezi knížectví spravována knížaty *šinpan*, tudíž tvořila další „narázovou“ vrstvu v případě pokusu o útok na šógunát. Knížata *tozama*, tzv. „vnější knížata,” přísahala loajalitu šógunátu až po bitvě u Sekigahary, tudíž byla méně důvěryhodná. Tato knížectví byla tedy přirozeně rozmístěna dále od centra vlády za účelem prevence pokusu o převrat. Konfiskací a relokací lén, ustanovením hierarchie knížat a novým společenským dělením byly položeny základní stavební kameny pro politickou stabilitu země a její sjednocení.

³² Neboli „stanová vláda“, odkazuje k termínu označující velitelství generála přímo na bitevním poli.

³³ Také *bakuhan taisei* (幕藩体制).

³⁴ Hall, John Whitney. *The Cambridge History of Japan: Volume 4 Early Modern Japan* (dále zkráceně „*The Cambridge History of Japan IV*“), s. 150

Společenské uspořádání bylo založeno na starém čínském modelu čtyř společenských tříd - *ši nó kó šó* (士農工商)³⁵ – sestávajícím sestupně ze tříd samurajů (*ši*),³⁶ rolníků (*nó*), řemeslníků (*kó*) a obchodníků (*šó*). Samurajové tak nově stanuli jakožto vládnoucí instituce na vrcholu společenského žebříčku. V souvislosti s tímto byl ještě před založením šógunátu za vlády Tojotomi Hidejošiho vydán roku 1591 edikt³⁷ nařizující striktní oddělení samurajské a rolnické vrstvy (*nóhei bunri* 農兵分離), což znamenalo na jednu stranu povinnost rolníků setrvat na polích a na stranu druhou povinnost samurajů se zdržovat v hradních městech (*džókamači* 城下町). Tento příkaz měl zajistit omezení sociální mobility rolníkům, kterým byl povolen jen příjem ze zemědělství. Pro samuraje se stalo jediným zdrojem příjmů služné, na rozdíl od předešlých období, kdy měli zisk i z válečné kořisti.³⁸ Toto rozdělení samurajů a rolníků přetrvávalo i v období Tokugawa.

Nový systém si kladl za cíl pacifikaci jakéhokoli politického odporu z řad ostatních samurajů nastavením rigidních pravidel pro fungování jejich vrstvy. Důležitým krokem bylo vydání *Zákoníku pro vojenské rody* (*Buke šohatto* 武家諸法度³⁹) roku 1615. Byl to zákoník, který měl symbolicky demonstrovat autoritu a politickou kontrolu rodu Tokugawa nad všemi samurajskými rody.⁴⁰ Tento zákoník ku příkladu zakazuje vzájemné kontaktování knížat a samurajů z jiných lén, omezuje počet jednoho hradu na jednoho knížete, zakazuje dohody o sňatcích bez potvrzení šógunátu, příkazuje střídavou službu knížat (*sankin kótai* 参勤交代⁴¹) v Edo a také příkazuje poskytnutí personálu pro byrokratický aparát.⁴² Uvedené články mají limitující charakter soustředící se na omezení těch politických rozhodnutí, která představovala potenciální mocenskou hrozbu pro šógunát.

Od smrti předešlého vojevůdce Tojotomi Hidejošiho, jehož byl Iejasu věrným vazalem, do oficiálního založení nového režimu v čele s Iejasuem, uplynulo pouhých pět let, což je

³⁵ Tento systém zavedl již předešlý sjednotitel Hidejoši roku 1591. Oddělení jednotlivých tříd nebylo v období Edo striktní. Striktní bylo rozdělení mezi samuraji a ostatními třemi třídami, obzvláště mezi samuraji a rolníky (*nóhei bunri*, více viz níže). V období Edo se rozdíl mezi řemeslníky a obchodníky postupně smával. Z toho důvodu nabyli souhrnného označení *čónin* (町人), neboli "lidé žijící ve městech". Viz pozn. 37.

³⁶ V Číně to na rozdíl od Japonska nebyli válečníci, ale vzdělanci-úředníci (*shi* 士).

³⁷ Tzv. *Edikt o rozdělení* (*Mibun tósei rei* 身分統制令, dosl. „edikt pro kontrolu společenského postavení“).

³⁸ Howland, Douglas R. "Samurai Status, Class, and Bureaucracy: A Historiographical Essay," s. 372.

³⁹ Zákoník byl vyhlášen na hradě Fušimi, kam Iejasu svolal všechna knížata. Tím demonstroval svou politickou dominanci.

⁴⁰ Kasaja, Kazuhiko. „Tokugawa bakufu buke šohatto no rekišiteki igi“, In: *Ósaka gakuin Daigaku hógaku kenkjú*, s. 27.

⁴¹ Více o té službě níže.

⁴² Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 7.

v poměru s předešlými 150 lety boje o hegemonii zanedbatelný časový úsek. To naznačuje rychlou dynamiku událostí, které ještě nemusely nutně dopadnout ve prospěch nového vůdce. Tohle období bylo tedy přirozeně provázeno nejistotou a strachem Iejasua z kolapsu nově sjednocené země a ustanovené vlády. Bylo tudíž zásadní zajistit stabilitu vůdčího postavení rodu Tokugawa co nejrychleji.

1.1.1 Iejasuovo ustanovení primogenitury

Hidejošioho syn Hidejori byl stále naživu a jakožto syn uznávaného – a ve své době již legendárního vůdce – měl dostatečný počet příznivců na vyvíjení politického tlaku, což představovalo pro Iejasua vážnou hrozbu.⁴³ Hidejošioho neschopnost ustanovit Hidejoriho nástupcem za svého života z důvodu synova mladého věku byla důležitou připomínkou pro Iejasua. Musel jednat rychle. Proto se pouhé dva roky po získání titulu šóguna, vzdal této pozice ve prospěch svého již dospělého syna, Tokugawy Hidetady (徳川秀忠, 1579-1632). Hidetada však nebyl prvorozený. První syn byl následkem nešťastného politického incidentu nucen spáchat sebevraždu a druhý syn Hidejasu byl adoptován Iejasuovým vazalem. Hidetada byl tedy prvním, který byl pro nástupnictví dostupný. Hidetada následoval příkladu otce a roku 1623 odstoupil z funkce šóguna ve prospěch svého prvorozeného syna Iemicua (徳川家光, 1604-1651).

Až tedy následnictví třetího šóguna se událo dle praxe primogenitury - neboli nástupnického systému upřednostňujícího nejstaršího mužského potomka před těmi mladšími. Ani tohle nástupnictví se však neobešlo bez problémů. Hidetada měl dva syny, staršího Iemicua (nar. 1604) a mladšího Tadanagu (忠長, 1606-1634). Mladší syn Tadanaga vykazoval lepší zdraví, vyšší míru inteligence a charisma nežli jeho starší bratr. Objektivně by se tedy dalo říct, že by pro roli dalšího vůdce byl vhodnější. Z toho důvodu se jej rodiče snažili pomalu připravovat na to, že by se on mohl stát příštím šógunem, nikoli jeho starší bratr. Když se tohle Iejasu dozvěděl, byl znepokojen. Při banketu, který pro něj Hidetada uspořádal, usazením staršího syna na vyšší stupínek než mladšího, Iejasu rodičům jasně naznačil, že následníkem bude Iemicu.⁴⁴ Tohle byl vzhledem k době, ve které Iejasu získával mocenský vliv, a nakonec i vůdčí politické postavení, logický krok. V momentě upevňování stability nově nabyté pozice

⁴³ Ta byla odvrácena konečnou bitvou nesoucí název *Obléhání Ósaky* (*Ósaka no džin* 大阪の陣) probíhající mezi lety 1614 a 1615, která skončila definitivním vítězstvím rodu Tokugawa o nadvládu v zemi.

⁴⁴ Totman, Conrad. *Tokugawa Iejasu: Shogun*, s. 125.

bylo potřeba jasně nastavit jednoduché nezpochybnitelné pravidlo, které právě primogenitura nabízela.

Podíváme-li se zpět do předešlého období Sengoku, bylo to období postrádající tato jasně daná pravidla. V tomto ohledu jej vystihuje termín „svržení pána vazalem“ (*gekokuđzō* 下剋上). To znamenalo, že jednou silný daimjó mohl být prakticky kdykoli přemožen schopnějším vazalem a ztratit své postavení. Samurajové tedy museli spoléhat především na své vojenské a vůdcovské kvality a soustředit se na jejich zdokonalování. Jako příklad *gekokuđzō* může posloužit rolnický původ samotného Hidejošiho, který se pouze svým obratným vojenským, strategickým a politickým umem dokázal stát věrným vazalem prvního sjednotitele Ody Nobunagy, vytvořit si konexe na císařský dvůr, a nakonec získat nadvládu nad celou zemí. Hidejošiho politický a společenský vzestup byl důvodem pro vydání ediktu o rozdělení samurajské a rolnické vrstvy (*nóhei bunri*), neboť předcházal podobným případům.

Dalším důvodem pro preferenci primogenitury bylo omezení možnosti rivality mezi bratry, a tedy zajištění stability v jednotlivých rodech. Nastavení jasného úzu, že nástupcem bude vždy prvorozený, rozpory o nástupnictví při nejmenším minimalizuje. V kontextu nástupnické politiky rodů byl tedy důraz na zavedení pevného jednotícího kritéria pro výběr nástupce ze stejného rodu, bezpečnou cestou. Systém upřednostňování nejstaršího syna jakožto příští hlavy rodu byl následován i ostatními knížectvími po vzoru šógunátu. To však znamenalo, že se do čela rodů dostávali lidé na základě pořadí svého narození, a nikoli na základě schopností.

V kontextu byrokratizace samurajské vrstvy je nutné zmínit princip dědičného systému (*sešúsei* 世襲制), na jehož základě fungovalo jmenování jak na pozice v centrální vládě v Edu, tak i na administrativní pozice v jednotlivých knížectvích (*han*). Charakter dědičného systému byl provázán s tokugawským hospodářstvím, jenž mělo základ v naturální formě daně a jejímž hlavním zdrojem byly výnosy z rýže (*kokudaka* 石高) vyměřované jednotkou *koku* (石). Dědičný systém spočíval v dědičném obsazování správních pozic na základě společenského postavení (*mibun* 身分) či rodinného původu, neboť od něj se odvíjela výše služného vyměřovaném v rýži. Podle postavení svého rodu (*kakaku* 家格) tedy samurajové byli kvalifikováni k dědění správních pozic. Rovněž však museli pro výběr na specifickou pozici splňovat minimální výši služného.⁴⁵ Tudíž, čím vyšší dostával samuraj služné, na tím

⁴⁵ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 180-1.

vyšší pozici mohl být jmenován. Tento systém byl prostředkem, jak udržet samurajskou vrstvu u moci vymezením jejich role jako vladařů.

Existence dědičného systému byla dále odůvodňována efektivitou předávání administrativního know-how starších těm mladším.⁴⁶ Avšak v systému, kde se i velmi důležité administrativní pozice dědí na základě toho, do kterého rodu se samuraj narodí, inherentně zamezoval rozhodující pravomoce lidem, kteří měli potenciál a schopnosti. Postupem času začaly administrativní úkony nabírat složitosti a monopolizace míst samuraji postrádajících potřebné dovednosti později vedla k značné neefektivitě byrokracie.

1.2 Budování nového režimu

1.2.1 První kontury

Vládní struktura šógunátu nebyla v tomto okamžiku pevně nastavená. Po odstoupení z funkce Iejasu přesídlil do Sunpu (駿府⁴⁷) jakožto „šógun v ústraní“ (ógošo 大御所), kde prakticky pokračoval ve vládnutí jako dosud.⁴⁸ Zde se obklopil schopnými rádci na základě vlastního výběru a osobních vazeb.

Upřednostňováním osobních vazeb mezi pánem a vazalem se vyznačovalo období Sengoku, neboli období válčících knížectví (戦国時代, 1467-1600). Například konkrétně struktura klanu Tokugawa (také Macudaira 松平) v období Iejasua jako hlavy klanu sice soustředila svou moc okolo příbuzenských vztahů, nicméně kdykoli to bylo možné, více spoléhala na osobní vazby se svými přímými vojenskými vazaly, čímž se také odlišovala od organizace ostatních knížecích rodů. Důvodem nižší míry důvěry vůči pokrevně příbuzným vazalům byl vždy přítomný potenciál snah o získání pozice příští hlavy klanu.⁴⁹

Jak jsem zmiňovala, i navzdory odstoupení z funkce, praktickým vládcem byl Iejasu. V Sunpu se pro návrhy vztahující se k budování nového režimu obklopil důvěryhodnými a schopnými rádci. Jedním z nich byl např. učenec Hajaši Razan (林羅山, 1583-1657), u nějž si Iejasu cenil znalosti konfucianismu a čínské historie. Razan pomáhal připravovat návrhy zákoníků a na Iejasuovo požádání mu také přednášel o konfuciánských textech pojednávajících

⁴⁶ Tamtéž, s. 231.

⁴⁷ Nachází se v oblasti dnešní prefektury Šizuoka.

⁴⁸ Vznikly tak paralelně dvě vlády, jedna v Sunpu pod vedením Iejasua, druhá v Edu pod vedením Hidetady. Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s. 27.

⁴⁹ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 162.

o vládnutí.⁵⁰ Dalšími rádci byli např. mnich Tenkai (天海, 1536-1643), specialista na lokální správu Ina Tadačugu (伊奈忠次, 1550-1610), či expert na měnovou politiku, Góto Motocugu (後藤基次, 1560-1615). Iejasu se tedy obklopoval lidmi na základě schopností, či osobních vazeb, což bylo v tomto období, podobně jako v období předešlém, charakteristické.

1.2.2 Vláda vazalů *šuttónin*

Administrativní funkce, funkce z oblasti soudnictví a finančnictví byly v tomto bodě vykonávány vazaly jmenovanými na tyto pozice na základě sítě osobních vztahů a preferencí (*ončó* 恩寵) šóguna. Kompetence těchto zvolených vazalů nebyla fixní a odvíjela se od míry důvěry, jejich charisma a schopností.⁵¹ První šógun Iejasu a druhý šógun Hidetada si do vládního aparátu sami vybírali vazaly z řad knížat *fudai*. Byla to ta knížata, která byla vůči rodu Tokugawa loajální nejdelší dobu a zároveň s ním nebyla pokrevně spřízněná jako např. knížata *šinpan*. Výběr probíhal na základě jednak nezpochybnitelné osobní loajality, což bylo kritérium přetrvávající z období sengoku, jednak podle jejich schopností. Efektivita administrativních úkonů tedy značně záležela na osobnostech a míře autority zvolených vazalů i šóguna samotného. Tito blízcí podřízení šóguna bývají označováni termínem *šuttónin* (出頭人).⁵²

Jak jsem již psala výše, v počátcích budování režimu nebyly pevně stanovené kompetence jednotlivých úřadů. Takto pojatá administrativa měla svého času výhodu v tom, že se ve vládě mohla přímou linií odrážet vůle šóguna a tím byla tato forma vlády přirozeně lépe kontrolovatelná. Bylo totiž důležité si jakožto šógun udržet svou moc a autoritu nad vládou, neboť rodová knížata *fudai* si časem vytvořila své osobní zájmy, které se od těch šógunových lišily právě smýváním osobních vazeb, které s nástupem nového šóguna mizely.⁵³ Takto pojatá vláda již z povahy své nejasné struktury nemohla vydržet po delší dobu. S příchodem nových šógunů se stávalo, alespoň v případě druhého, třetího či později pátého šóguna, že si na důležité pozice dosazovali své vlastní lidi, kterým věřili. Jak poznamenává Fudžii Džódži, při změně

⁵⁰ Totman, Conrad. *Tokugawa Iejasu: Shogun*, s. 120-121.

⁵¹ Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s. 195.

⁵² V literatuře se dokonce objevuje termín „vláda šógunových vazalů“ (*šuttónin seidži* 出頭人政治). Viz Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s. 49.

⁵³ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 164.

šóguna se dřívější osobní vazby smyly a pro tyto úředníky to znamenalo nejistotu ve smyslu pokračování jejich funkcí.⁵⁴

Obsazování vládních a administrativních pozic založených na osobních, či rodinných vztazích byla také častá praxe v období šógunátů Kamakura (鎌倉幕府, 1192-1333) a Muromači (室町幕府, 1338-1573). První z nich byl založen na bázi spojení nejmnocnějších knížat s rodem Minamoto, jejichž vazalové byli loajální bojovníci odměňováni za své služby správou statků či funkcemi *šugo* (守護 *hejtman*) a *džitó* (地頭 *vojenský správce*). Většina funkcí se v tomto režimu dědila spolu s vazalským statusem vůči rodině Minamoto.⁵⁵ Tito vazalové však s postupem času začali budovat prostřednictvím získaných funkcí své lokální mocenské základny, což vytvářelo spory s centrální vládou, a nakonec silně přispělo k pádu šógunátu Kamakura. Šógunát Muromači se sídlem v Kjótu se rovněž vyznačoval stálými problémy s místními autoritami, zejména s úředníky *kubó* (公方) a *tandai* (探題), kteří měli na starost správu vzdálených regionů jako Kantó (kompetence *kubó*) a Kjúsú (kompetence *tandai*). Například, na pozice *kubó* byli dosazováni příslušníci vedlejších větví vládnoucího rodu Ašikaga (足利), aby kontrola šógunátu sahala i do odlehlých regionů. To však mělo za následek opačný efekt, protože *kubó* zde dokázali vybudovat nezávislou regionální strukturu, která podryvala autoritu centrální vlády. Oba příklady dokazují, že jmenování úředníků na základě osobních či rodinných vazeb představovalo pro zavedení politický a administrativní systém podstatný zdroj nestability. Příčinu můžeme hledat v nejasné definici recipročního vztahu pán-vazal, který byl založen na loajalitě a oddanosti ze strany vazala (např. poskytování vojenské síly) výměnou za odměny poskytované pánem (např. poskytnutí léna či jmenování na důležitou funkci). Tento vztah neměl „smluvní“ podobu, které si můžeme všimnout ve feudální Evropě, kde byl vztah pána a vazala více definován pomocí jasných a objektivnějších předpisů.⁵⁶ Protože se v rámci této vazby v Japonsku nepodařilo definovat objektivnější a zřetelný popis práv a povinností obou stran, vznikalo zde místo pro značnou míru autonomie vazala, zakotvené v ekonomické nezávislosti (např. přímou kontrolou léna).⁵⁷

Šógunátní vláda začala být budována podle správního modelu území rodu Tokugawa. Například ještě v období před vítězstvím u Sekigahary ustanovil Iejasu do čela civilní správy

⁵⁴ Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s.196.

⁵⁵ Reischauer, Edwin a Craig, Albert M. *Dějiny Japonska*, s. 47.

⁵⁶ Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 355.

⁵⁷ Tamtéž.

rodu Tokugawa rodové starší (*karó* 家老), obdobu služebně nižší *rady starších* (*ródzú* 老中) kteří byli jmenováni do čela šógunátní správy v období vlády třetího šóguna Iemicua a o kterých se budu více zmiňovat níže. Rodoví starší byli hierarchicky na nejvyšší úrovni, o stupeň pod nimi fungovali správci *bugjó* (奉行), jejichž funkce se v podstatě do vládního aparátu *bakufu* přenesly.⁵⁸

Princip nedůvěry vůči svým rodinným příslušníkům, a naopak důraz na osobní vazby vůči vazalským rodům se dá dobře demonstrovat na následujícím příkladu. V období před založením šógunátu, si Iejasu vybíral rádce a nejdůležitější úředníky do správy území rodu Tokugawa z řad přímých vazalů, kteří se svými činy zasloužili o jeho důvěru. Ku příkladu jeho blízcí vazalové Sakai Tadačugu (酒井忠次, 1527-1596) a Išikawa Kazumasa (石川数正, 1534 - 1609), byli v 60. letech 16. století při tažení do velkého boje jmenováni na pozice vrchních velitelů pozemních vojsk namísto Iejasuových příbuzných, kteří tyto funkce zastávali do té doby.⁵⁹ Tento příklad jasně ukazuje strach z možného pokusu o uzurpaci ze strany svých příbuzných a důvod následného přenášení důležitých pravomocí na vazaly, se kterými nebyl pokrevně spřízněn. Z jedné strany si můžeme všimnout důrazu na důvěru Iejasua jakožto pána vůči svým vazalům, ze strany druhé je patrná potřeba zajistit svým rodinným příslušníkům formální čest přidělením léna, kterými knížata *šinpan* v období Edo disponovala.

Co se týče reálného fungování vlády, pro toto rané období bylo charakteristické pověření jednoho člověka více povinnostmi např. z oblastí administrativy, soudnictví či finančnictví. Příkladem takového podřízeného (*šuttónin*) byl vazal jménem Ókubo Nagajasu (大久保長安, 1545-1613), který byl osobně vybrán Iejasuem a pověřován rozličnými povinnostmi. Dostával na starost nejen vládní záležitosti, ale také dohled nad územími přímo spravovanými šógunátem (*tenrjó* 天領), finanční záležitosti *bakufu* a v neposlední řadě povinnosti spojené s civilní správou.⁶⁰ Dalšími vybranými *šuttónin* byli za časů Iejasua např. Honda Masanobu (本田正信, 1538-1616), Honda Masazumi (本多正純, 1566 - 1637) či Itakura Kacušige (板倉勝重, 1545-1624). Itakura byl např. jmenován zástupcem šóguna v Kjótu (*Kjóto šošidai* 京都所司代), což byla velmi důležitá funkce, která měla na starost např. kontrolu nad císařským dvorem.⁶¹

⁵⁸ Totman, Conrad. *Politics in Tokugawa Bakufu, 1600-1843*, s. 20.

⁵⁹ Tamtéž, s. 16.

⁶⁰ Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s. 11.

⁶¹ Tóken, nihontó no senmon saito : tóken wárudo. Online. Dostupné z: <https://www.touken-world.jp/history/history-important-word/kyotosyoshidai/> (poslední přístup 14.12.2024).

Stejně tak, jako první šógun Iejasu, si do své vlády vybíral důvěryhodné vazaly *šuttónin* i druhý šógun Hidetada. Za jeho vlády to byli Doi Tošikacu (土井利勝, 1573-1644), Inoue Masanari (稻生雅成, 1577-1628) či Nagai Naomasa (永井尚政, 1587-1668). Tito vazalové byli vybíráni na pozice rádců, kteří byli za časů Iejasua a Hidetady označováni jako *starší* (*tošijori* 年寄).⁶² Počet *starších* se pohyboval mezi čtyřmi až šesti úředníky. Z této skupiny se poté v průběhu 20. let 17. století vytvořila *rada starších* (*ródžú*). Byly to vysoké vládní pozice, působící jen o jednu úroveň níže, než byla pozice šóguna.⁶³ Tato rada měla na starost záležitosti v národním měřítku jako např. kontrolu císařského dvora, knížat, finančnictví, náboženských struktur, výběru daní apod.

1.2.3 Počátky byrokratizace - vláda šóguna Iemicua

Vláda vazalů *šuttónin* a její vojenský charakter měl v kontextu stabilizačních opatření své opodstatnění, neboť urychloval politické jednání, avšak v období míru se projeví její nedostatky.⁶⁴ Vazalové byli pověřováni vícero povinnostmi z oblasti správy, soudnictví či finančnictví a jejich kompetence nebyly jasně definované. Navíc, jak jsem zmiňovala, z důvodu „výměny“ šóguna proběhla i výměna jeho podřízených, což vedlo ke ztrátě funkcí předešlých vazalů a vzniku napětí mezi novým šógunem a předešlými vazaly.⁶⁵ Se stabilizací poměrů a zavládnutím míru ve společnosti začaly sílit hlasy volající po efektivnějším administrativním řízení a spravedlivém soudnictví.⁶⁶ Výrazná byla i kritika chodu a nečinnosti vlády vazalů *šuttónin* v období „výměny“ šógunů a začala se hledat řešení, jak se těmto situacím vyhnout.⁶⁷

Po smrti otce Hidetady roku 1632 se třetí šógun Iemicu fakticky ujal vlády.⁶⁸ Jakožto první šógun, který nikdy nevedl vojenským jednotkám ve válce, měl značnou nevýhodu oproti

⁶² Obdoba výše zmíněných *karó*.

⁶³ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 165.

⁶⁴ Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s. 49.

⁶⁵ Kupříkladu *tošijori* Tokugawy Iejasua Honda Masanobu sice dostal i po smrti Iejasua ve vládě druhého šóguna Hidetady stejnou funkci, avšak pozbyl svou dřívější reálnou moc. Konflikt mezi Hidetadou a Hondou vyústil až ve zbavení Hondy jeho postavení samuraje (*kaieki*, viz pozn 31) roku 1622. Více viz Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, p. 53.

⁶⁶ Soudnictví měl na starost nejvyšší soud *Hjódzóšo* (評定所).

⁶⁷ Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, p. 59.

⁶⁸ Pro úplnost je potřeba zmínit, že podobným způsobem, jako se roku 1605 Iejasu vzdal funkce šóguna ve prospěch syna Hidetady, Hidetada roku 1623 odstoupil ve prospěch syna Iemicua. Nicméně, navzdory odstoupení z funkce, Hidetada stejně jako Iejasu reálně vládl z pozice „šóguna v ústraní“ do své smrti roku 1633. I v tomto případě zde vznikla paralelní „dvojitá vláda“. Více viz Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, pp. 59-65.

Iejasuovým či Hidetadovým vazalům, kteří měli mnoholeté vojenské i politické zkušenosti. Pro podporu své vlády šel cestou obratných administrativních opatření.⁶⁹

Tento proces obnášel jmenování svých vazalů na vysoké pozice a vznik nových správních pozic. Posílil roli vrchních inspektorů⁷⁰ (*ómeckuke* 大目付), kteří měli na starost kontrolu *rady starších* (*ródžú*) a knížat. Dále formalizoval pozici revizorů (*džunkenši* 巡見使), kteří byli pravidelně vysíláni do jednotlivých knížectví za účelem kontroly místních poměrů.⁷¹ Roku 1631, ještě za života Hidetady, byla vytvořena vedle *rady starších* také *rada mladších* (*wakadošijori* 若年寄), jejichž kompetence nebyly v tomto období ještě pevně stanoveny.⁷² Jestliže *rada starších* měla na starost záležitosti v národním měřítku, *rada mladších* byla pověřena kontrolou domácích věcí, jako např. dohled nad přímými vazaly rodu Tokugawa, praporečnicků *hatamoto*.

Roku 1633 Iemicu vydal tři zákony (*hatto* 法度), které jasně rozdělily a definovaly povinnosti *rady starších*, *rady mladších* a správců nejdůležitějších měst, *mači bugjó* (町奉行).⁷³ Těmito ustanoveními byl do té doby nejasný charakter těchto funkcí kodifikován a zpřehledněn, a tím tedy vytvořeny pevné byrokratické funkce. Je to v tento moment, kdy o roli jednotlivých úředníků začínají rozhodovat předem vymezené předpisy a méně osobnost či schopnosti dotyčných.⁷⁴

Kontrolní opatření se projevovala i zpřísněním článku o *střídavé službě*⁷⁵ obsaženém v *Zákoníku pro vojenské rody*.⁷⁶ Revidovaná verze tohoto zákoníku z roku 1635 střídavou službu přikazuje oficiálně a konkretizuje. Verze z roku 1615, která byla vydána ještě za Iejasuovy vlády z ústraní (*ógošo*), střídavou službu nepřikazovala jako povinnost *per se* a také neurčovala konkrétní čas, kdy byla knížata povinna v Edo sloužit. Nová verze zahrnovala definici služby knížat jako střídavé služby jeden rok na svém knížectví a druhý rok šógunovi

⁶⁹ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 107.

⁷⁰ Obecnou praxí bylo, že stejnou funkci nezastával jeden člověk, nýbrž několik lidí. Rozhodnutí probíhala na základě konzultace vícero úředníků, což předcházelo autokratickému jednání, avšak rovněž zbavovalo zodpovědnosti. Viz Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s. 199.

⁷¹ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 107.

⁷² Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 23.

⁷³ Např. města Edo (sídlo šóguna), Kjóto (sídlo císaře), Ósaka (obchodní město), Nagasaki (centrum zahraničního obchodu) aj.

⁷⁴ Zároveň i mizely rozdíly mezi pravomocemi jednotlivých úředníků, neboť míra pravomocí se odvíjela od společenského postavení. Viz Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei*, s. 86-87.

⁷⁵ Dále bez kurzívy.

⁷⁶ Tento zákoník se během období Edo revidoval vícekrát, ale po zbytek období si s drobnými změnami zanechal svůj původní charakter.

v Edu, kde byli povinni mít svou rezidenci a udržovat ji v chodu i v období své nepřítomnosti. Rok, který nebyla knížata přítomna v Edu, zde byla také povinna zanechat jako rukojmí svou ženu a děti, což mělo symbolizovat důkaz jejich loajality vůči šógunátu. Tento příkaz měl také za úkol knížata vyčerpat ekonomicky ať už v podobě nutných nákladů nutných na přesun, či vydržováním knížecí rezidence v domácím knížectví a knížecí rezidence v Edu. Všechny tyto výdaje si musela jednotlivá knížata hradit sama, což jim zamezovalo financovat potenciální převraty.

V neposlední řadě za účelem potrestání a demonstrace politické kontroly bylo za Iemicuovy vlády konfiskováno území 46 knížat, které šógunát získal do svého vlastnictví.⁷⁷ Zatímco tedy Iemicu prosadil několik autoritativních opatření, jeho vláda v podstatě započala proces byrokratizace samurajské vrstvy. Vláda třetího šóguna se vyznačuje postupným odklonem od vojenského charakteru vlády (*budan seidži*).

1.2.4 Vláda šóguna Iecuny

Po smrti šóguna Iemicua roku 1651 nastupuje do funkce syn Iecuna v pouhých 10 letech. Vztahy mezi šógunátem a knížaty byly stabilizované, avšak poprvé v historii vládl šógunátu vůdce postrádající autoritu a silnou osobnost, kterou by si zajišťoval poslušnost úředníků a knížat. Iecuna byl tak nucen spoléhat se na *radu starších*, kteří byli zkušenými politiky a přirozeně se pokusili využít příležitost pro zvýšení sféry svého mocenského vlivu.⁷⁸

Šógunát se v tomto období potýkal s vážnými problémy, z nichž nejvýraznější byla otázka róninů (率人), neboli samurajů bez pána. Následkem praxe konfiskace knížectví po vítězství Iejasua v bitvě u Sekigahary až do roku 1650 přišlo mnoho samurajů o pána a tím pádem i o zaměstnání.⁷⁹ Róninové se ze své podstaty nemuseli zodpovídat žádným autoritám, a proto měli tendenci dělat problémy. Obzvlášť bojovníci na straně Tojotomi Hidejoriho⁸⁰ se po porážce koncentrovali v oblasti Kinai 畿内,⁸¹ nejvíce v Kjótu.⁸² Sjednocení Japonska a z něj vyplývající politika pacifikace šógunátu nebyla oblíbená mezi všemi vrstvami společnosti.

⁷⁷ Za vlády Iejasua to bylo území 41 knížat, za vlády Hidetady 38. Viz Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 152.

⁷⁸ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 126.

⁷⁹ Jejich počet se odhaduje na 500 000 lidí. Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 32.

⁸⁰ Viz *obléhání Ósaky* (pozn. 41).

⁸¹ Přibližně území dnešní Ósaky, Kjóta a Nary.

⁸² Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 33.

Ve větších městech na sebe začali upozorňovat tzv. devianti *kabuki mono* (歌舞伎者⁸³), jimiž byli nejčastěji róninové či nižší samurajové, kteří byli nespokojení s novým pořádkem a své frustrace ventilovali provokováním městských bitek (*kenka* 喧嘩⁸⁴). Tito samurajové volali po návratu někdejšího principu *gekokuđžó*, kdy nižší samurajové mohli díky svým vynikajícím vojenským schopnostem dosáhnout vyššího společenského postavení.⁸⁵ Šógunátní i knížecí správy se opakovaně pokoušely vydávat nařízení proti těmto deviantům během první poloviny 17. století, avšak tyto pokusy se neseťkaly s úspěchem.⁸⁶ Šógunát měl rovněž obavy z možného opakování povstání v Šimabaře (*Šimabara no ran* 島原の乱) roku 1637, jehož součástí byli křesťanští róninové protestující kvůli protikřesťanským opatřením šógunátu.⁸⁷

Vyústěním problému s róniny bylo plánované povstání Keian (*Keian no hen* 慶安の変) vedené učencem Jui Šósecuem 由井正雪 (1605-1651) roku 1651. Cílem bylo využít momentu, kdy nastupoval nový šógun, zapálit Edský hrad (sídlo šógunátu) a povraždit vysoce postavené úředníky.⁸⁸ Povstalce spojovala frustrace z nedostatku příležitostí zapříčiněné téměř nemožnou sociální mobilitou a již zmíněnou ztrátou zaměstnání. Tento pokus o převrat byl tedy silným varováním pro šógunát před nebezpečím této početné nespokojené vrstvy. V rámci diskuse o řešení róninské otázky se objevily návrhy na použití vojenské síly (např. vyhnat všechny róniny z Eda), nicméně nakonec nastala shoda vydat se mírnější cestou administrativních opatření.⁸⁹ Výsledkem bylo např. zmírnění praxe konfiskace lén, zrušení zákazu adopce dědice rodu

⁸³ Termín označoval jedince, kteří se vzpírali pravidlům. Často se oblékali do okázalého oblečení. Z tohoto termínu byl odvozen název pro divadlo *kabuki*, které je rovněž charakteristické nápadným líčením a kostýmy. Viz Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 205.

⁸⁴ Soukromé řešení konfliktů symbolizující společenskou autonomii samurajů bylo častou praxí již v období Sengoku. To však mělo za následek jednak narušování solidarity a vzájemnou důvěru mezi samuraji, jednak zhoršení funkčnosti vojenských jednotek knížete. Z toho důvodu knížata vydávala zákony *kenka rjóseibai* (喧嘩両成敗), které zakazovaly pouliční násilí a uvalovaly tresty na obě strany nezávisle na příčině konfliktu. Tyto zákony byly vydávány i v období Edo. Více viz Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 141-142.

⁸⁵ Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 205.

⁸⁶ Tamtéž, s. 206.

⁸⁷ Křesťanství se v Japonsku začalo šířit příchodem portugalských misionářů v 16. století a bylo předmětem perzekuce ze strany Hidejošioho i tokugawského šógunátu. Nejstriktnějším opatřením proti křesťanské víře byla politika kontroly náboženské víry (*šúmon aratame* 宗門改), jejímž nařízením byli všichni lidé povinni prokázat buddhistickou víru svou registrací v nejbližším buddhistickém chrámu.

⁸⁸ Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 56.

⁸⁹ Tamtéž.

(*Macugo jōši no kin* 末期養子の禁, 1651⁹⁰) a snahy šógunátu najít pro róniny zaměstnání např. v městské správě či na pozici stráže. Díky těmto opatřením se šógunátu podařilo neklid samurajů relativně zmírnit.⁹¹

Tento incident je tedy důležitým milníkem pro přechod od vojenské vlády (*budan seidži*) charakteristické použitím síly ke kontrole a řešení problémů k vládě administrativní (*bunči seidži* 文治政治), která naopak preferovala řešení pomocí správních opatření.

1.3 Konflikt hodnot

Samurajové vstupují do období Edo jako válečníci kladoucí důraz na koncept pán-vazal (*šudžú kankei* 主従関係), jenž po staletí zajišťoval vojenským rodům kontinuitu. Jednalo se o vzájemně prospěšný vztah. Vazal obdržel od svého pána léno, či formu pravomoci nad tímto lénem a tímto se vytvořil závazek (*go on* 御恩). Závazek musel být splacen pánovi za vazalovu službu (*hókó* 奉公), která měla většinou podobu poskytnutí svých vojovníků v případě potřeby. Tento vztah se také vyznačoval vysokou mírou důvěry a důrazem na osobní čest. Koncept osobní cti samuraje fungoval jako „pojistka“ této vazby a zároveň způsob, jak předvídat chování nejen obou stran, ale samurajů obecně. Bylo totiž méně pravděpodobné, že samuraj zakládající si na své osobní cti, by např. utekl z boje v krizové situaci, či náhle začal sloužit jinému pánovi, který by mu byl nabídl lukrativnější odměnu, tzn. jeho míra spolehlivosti a důvěryhodnosti byla vyšší, měl-li smysl pro osobní čest. Míra vlastní důvěryhodnosti tedy fungovala jednak jako záruka vstupu do služby pána pro samuraje, jednak jako zajištění dlouhodobé loajality vazala pro pána. Dlouhodobá loajalita představovala základní kámen pro úspěšné spojení obou stran.⁹² Pokud se také pán choval nečestně ke svým vazalům, mohl riskovat ztrátu silných bojovníků a zároveň si potenciálně znemožnit získání nových sil na svou stranu, což by ohrozilo kontinuitu jeho rodu. Získání silných spojenců byl tedy přirozeně cíl každého pána. Nastolením nového režimu a postupnou byrokratizací samurajské vrstvy začal důraz na osobní vztah pána-vazala a osobní čest slábnout.

⁹⁰ Dosl. „adopce na konci života.“ Jednalo se o zákaz adopce dědice rodu v pokročilém věku hlavy rodu. Pokud samurajský rod či knížectví nezajistili dědice rodu, hrozila konfiskace území a zbavení postavení samuraje (*kaieki*) šógunátem. Z toho důvodu bylo častou praxí adoptovat dědice rodu při náhlé nemoci, avšak to bylo na začátku období Edo šógunátem zakázáno pod záminkou efektivnější kontroly knížat.

⁹¹ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 127.

⁹² Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 27.

První článek zmíněného *Zákoníku pro vojenské rody* se soustřeďuje na identitu a roli samuraje. Ten má podle toho článku povinnost usilovat o mistrovství v literárním i válečném umění (č. *wenwu*, jap. *bunbu* 文武). *Bunbu* (*wenwu*) je koncept čínského původu spojovaný s konfucianismem označující dva protiklady: vytříbené, civilní, literární, a kulturní kvality (*wen/bun*) a na druhou stranu válečnické kvality jako (násilnou) sílu a odvalu (*wu/bu*). Jedinec, jenž ovládl obě tyto schopnosti, byl považován za ctnostného muže (jap. *kunši*, č. *junzi* 君子).

Jak bylo psáno výše, společnost začala být ve své teoretické rovině striktně rozdělena na čtyři třídy, na jejímž vrcholu byli *ši* 士 (č. *shi*), neboli samurajové. V čínském původním významu bylo označení *shi* pro nižší šlechtu či rytíře, které od období válčících států (475-221 př. n. l) postupně nabývalo významu učence-úředníka a zajistilo si nejvyšší příčku ve společenském žebříčku.⁹³ Význam rytíře a zároveň příslušníka šlechty byl přijat v Japonsku. Japonští *ši*, kteří tedy byli do počátku období Edo považováni za válečníky, začali v 17. století zastávat roli byrokrata.

Tokugawa Iejasu se po ustanovení šógunátu začal více zajímat o konfucianismus, neboť potenciálně představoval nejen jednotící myšlenkový systém pro nový režim, ale také nástroj legitimizace samurajské nadvlády (viz rozdělení tříd). V japonském prostředí se tradičně studovala náboženství jako buddhismus a šintó, která zde také byla historicky úzce spjata s vládním aparátem, ale v tomto případě byl zapotřebí koherentní praktický systém nabízející ideologický rámec pro základy nové byrokratické vlády. Atraktivním kandidátem se zdál být právě konfucianismus, neboť nabízel jednotící a stabilizující prvek (např. pevné rozdělení společnosti či pevné nastavení hierarchie) důležitý pro tehdejší společensko-politickou situaci.

Popularita konfucianismu pramenila z důrazu na soubor kritérií určených pro morální ohodnocení politického a lidského jednání napříč společností.⁹⁴ Neo-konfucianismus, odvozen od učení bratrů Chengů (Cheng Hao 程顥 a Cheng Yi 程頤) a Zhu Xiho 朱子 (jap. Šu Ši, 1130-1200),⁹⁵ klade důraz na metafyzické implikace fungování systému jako celku, tzn. nejdříve je nutné pochopit metafyzické fungování světa, neboť se toto fungování odráží nejen v lidském světě, ale v člověku samotném. V celém světě existuje vrozený princip *li* 理 (jap. *ri*), který má v sobě zakódován aspekt spění k rovnováze či dokonalosti a je rovněž přítomen v každém

⁹³ Kroll, Paul W. *A Student's Dictionary of Classical and Medieval Chinese*, s. 415-416.

⁹⁴ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 398.

⁹⁵ Dále „Zhu Xiho neokonfucianismus“.

člověku. Této dokonalosti lze dospět kultivací etických kvalit jedince. Neo-konfucianismus tedy klade velký důraz na pěstování morálky jedinců i vladařů.

1.3.1 Osobní čest za etiku

Jak jsem zmiňovala, na vztahu pán-vazal závisela kontinuita samurajského rodu. Ten byl založen na loajalitě a osobní cti. Osobní čest představovala hnací sílu, která měla silně emoční charakter.⁹⁶ Emoce osobní cti byla úzce spjata se vztahem pána a vazala, který byl i proto velice osobním. Z historie je znám např. příběh sluhy Hódžó Nakatokiho, který následoval svého pána na „onen“ svět (spáchal sebevraždu *džunši* 殉死), či legendu o statečném mnichu Benkeieovi (弁慶, 1155 -1189), který vlastním životem chránil svého pána Minamoto no Jošicuneho (源義経. 1159-1189).

Osobní čest mající emoční zabarvení se však přestala slučovat s koncepcí nového režimu, který se pokoušel o stabilizaci politické situace byrokratizací samurajské vrstvy. To obnášelo racionalizaci identity samuraje a posílení jeho „civilní“ stránky. Aspekt násilí spjatý s osobní ctí byl potlačen ve prospěch hodnotového systému založeném na zákonech a pořádku.⁹⁷ Příkladem pokusu o potlačení starého hodnotového systému samurajů budiž zákaz *džunši*, neboli spáchání sebevraždy po smrti pána, samotným Jejasuem pro jeho vazaly. Zákaz byl sice po jeho smrti často porušován, nicméně roku 1664 šógunát vydal edikt, jehož účinností měla být potrestána každá rodina či jedinec, který *džunši* spáchal.⁹⁸ Tohle byl jasný signál šógunátu, že impulzivnost a emočnost vlastní samurajské kultuře nebyla v novém režimu vítána. Samurajova identita se tímto přesunula do veřejné sféry, kde měl sloužit státu a osobní záležitosti spadaly do sféry soukromé. Samuraj se měl chovat důstojně, pěstovat své morální kvality, a tím usilovat o veřejné blaho, neboť vytvářel dobrý příklad pro ostatní společnost a tím přispíval ke stabilní vládě v celé zemi.⁹⁹

Vlivem absence válek, ekonomické prosperity a nařízením o pěstování vojenské i civilní stránky samuraje, začal slábnout důraz na osobní čest samuraje. Racionalizace impulzivity a emočnosti samurajů se stala nutným prostředkem pro byrokratizaci. Tímto se

⁹⁶ Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 27.

⁹⁷ Tamtéž, s. 238.

⁹⁸ Hearn, Lafcadio. "The Call to Vengeance and the Code of Self-Sacrifice in Japan," In: *New England Review*, s. 196.

⁹⁹ Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*, s. 238. Viz také pozn. 99.

identita samuraje začala postupně během 17. století měnit, což způsobovalo v samurajské vrstvě napětí, které kvasilo po celé období Edo až po svržení šógunátu.

Opatření, která provázela vznik nového šógunátu Tokugawa s sebou nesla jak počáteční stabilizační úspěchy, tak i inherentní rozpory - monopolizace důležitých vládních pozic, provázanost charakteru hospodářského a politického systému – které se počaly plně projevovat na přelomu 17. a 18. století a dále prohlubovat v tzv. „stagnujícím“ 18. století. V neposlední řadě byrokratizace samurajství vytvořila krizi jejich společenské role a identity, což se pokoušeli řešit tokugawští intelektuálové v 17. a 18. století. Dvěma z nich bude věnována příští kapitola.

2 Pojednání o samurajské službě

V této kapitole se věnuji analýze děl pojednávajících o charakteru samurajské služby dvou významných japonských myslitelů období Edo. První část je věnována myšlenkám Jamagy Sokóa (山鹿素行, 1622-1685), konfuciánského učence a vojenského стратега. Především se zaměřím na Sokóův přístup k roli samuraje v rámci jeho teorie o konceptu *cesty samuraje* (*šidóron* 士道論), o němž pojednává v díle *Výroky Jamagy*, neboli *Jamaga Gorui* (山鹿語類, 1665). *Výroky* reflektují jeho snahu odpovědět na zásadní otázku období Edo: jakou roli by měl samuraj zaujmout v období míru?

Stabilizace země byla provázena postupnou transformací samurajů z vojenské na úřednickou vrstvu, což představovalo výraznou změnu identity samuraje a z toho vyvstávající konflikt hodnot. Bylo tudíž potřeba najít vodítka, která by jednak naplnila potřeby zavedení efektivního administrativního systému a jednak vodítka, která by tvořila náplň existence vojenské vrstvy v období bez válek. Sokó tuto existenci odvozuje z principů konfuciánské etiky.

Druhá část má za cíl rozbor myšlenek filozofa a historika Ogjú Soraie (荻生徂徠, 1666 - 1728) a jeho meritokraticky orientovaných návrhů na reformu vládního aparátu, které popsal v díle *Rozpravy o politice*, neboli *Seidan* (政談, přibližně 1720). Sorai považoval za hlavní příčinu politicko-ekonomické krize nesprávné vedení země. Z toho důvodu navrhoval změnit dosavadní praxi výběru samurajů na byrokratické funkce, opírající se o rodový původ (zmiňovaný dědičný systém) a nahradit ji volbou podle kritéria schopností. Takovým talentovaným jedincům se říkalo *džinzai* (人材).

Úvahy obou myslitelů si jsou ideově podobné, neboť oba vychází z myšlenkového proudu *školy starověkého učení* (*kogaku* 古学), která představuje protipól Zhu Xiho neokonfucianismu (*šušigaku* 朱子学). Zatímco Zhu Xiho neokonfucianismus je založen na neměnnosti přírodního řádu a kosmologickém propojení tohoto řádu se společenskou realitou, *učení staré školy* soustřeďuje svou pozornost na vlastní zkušenost a aktuální stav společnosti,¹⁰⁰ přičemž vychází přímo ze starých textů, a nikoli z jejich pozdějších interpretací. Pochopení nefunkčnosti metafyzicky orientovaného neokonfucianismu podnítilo zájem o praktičnost a užitečnost společnosti a bylo tedy prvním výrazným posunem k meritokratickému vnímání samurajské byrokracie.

¹⁰⁰ Sýkora, Jan. *Ekonomické myšlení v Japonsku*, s. 55-56.

2.1 Jamaga Sokó a cesta samuraje

Jamaga Sokó se narodil do samurajské rodiny v knížectví Aizu, nicméně již v útlém věku následoval svého otce do Eda, kde vyrůstal v období míru a v relativně stabilizovaném politickém systému. Zde se do svých dvaceti let věnoval studiu konfucianismu, vojenské strategie a šintó. Pravděpodobně kvůli svému vlastnímu samurajskému původu, se kterým se silně ztotožňoval, se poté ve dvaceti jedna letech rozhodl zaměřit svou pozornost na budování vlastní školy vojenské strategie (*heigaku* 兵学 či *Jamaga-rjú heigaku* 山鹿流兵学).

Svou školu kombinující vojenskou strategii a vojenskou etiku zakládá na učení svého učitele Hódžó Udžinagy (北条氏長, 1609-1670), které spočívalo více v důrazu na politický aspekt samurajské služby nežli jen na vyučování bojových technik. Klíčovým prvkem studia byla nutnost každodenní kultivace etických kvalit samuraje, která by měla přirozeně vést k udržování míru ve státě.¹⁰¹ Tento koncept vychází z pasáží z jedné ze čtyř kanonických knih konfucianismu *Velké učení* (č. *Daxue*, jap. *Daigaku* 大学), ve které je zapsáno, že vladaři musí nejdříve kultivovat svou osobnost (*šúšin seišin* 修身正心) a své rodinné zázemí (*saika* 齐家). Teprve poté mohou přejít k vládnutí¹⁰² zemi (*čikoku* 治国) a nastolení míru v Podnebesí (平天下).¹⁰³

Jamaga Sokó ve své filozofii čerpá z původního konfuciánského učení, přičemž se zaměřuje na jeho praktičtější stránku (*džicugaku* 実学). Zhu Xiho neokonfucianismus vytváří přímé spojení mezi politickým vedením země a kosmickým uspořádáním. Sokó původně vyznával neokonfucianismus, ale postupně nabyl pocitu, že se tento metafyzický výklad světa vzdaluje reálnému životu a neodpovídá potřebám doby.¹⁰⁴ Proto se obracel ke starým textům přisuzovaným přímo Konfuciovi, jak píše v textu *Základy učení božských mudrců* (*Seikjó jóroku* 聖教要録): „Za své učitele považují Vévodu z Zhou a Konfucia, nikoli konfuciány z období dynastií Han, Tang, Song a Ming (...).“¹⁰⁵ Touto pasáží jasně naznačuje, že se

¹⁰¹ Cutomu uvádí v souvislost s učením Udžinagy sousloví „Pro správné vládnutí země a nastolení míru v Podnebesí je potřeba sledovat cestu kultivace svých osobních morálních kvalit.“ (*šúšin seišin čikoku heitenka no miči* 修身正心治国平天下の道). Maeda, Cutomu. *Kinsei nihon no džugaku to heigaku*, s. 139. Můžeme si všimnout, že je zde vynechána role rodinného zázemí (*saika*) z původního termínu *šúšin saika čikoku hei tenka* 修身齐家治国平天下).

¹⁰² Či „uspořádání“. Cheng, Anne. *Dějiny čínského myšlení*, s. 67.

¹⁰³ Č. *tianxia*, jap. *tenka* 天下. Označuje „svět jako celek“, dosl. „vše, co je pod nebem“. Cheng, Anne. *Dějiny čínského myšlení*, s. 140. Dále jen „Podnebesí“.

¹⁰⁴ Tačibana, Hitoši. *Jamaga Sokó no šisó*, s. 4.

¹⁰⁵ „予は周公・孔子を師として、漢・唐・宋・明日の緒儒を師とせず。“Citováno dle Tačibana, Hitoši. *Jamaga Sokó no šisó*, s. 13.

neztotožňuje s pozdějšími neokonfuciánskými výklady Konfuciova učení, které se zdály být nepraktické a vzdalující se realitě. Naopak dává přednost návratu k původním myšlenkám Vévody z Zhou a Konfucia, ve kterých hledal praktické uplatnění samurajů poplatné své době.

2.1.1 Poslání samuraje

Proč se však Jamaga Sokó rozhodl zaměřit na roli samurajů ve společnosti? Bylo to proto, že společensko-politická transformace samurajské vrstvy způsobená její byrokratizací vytvořila krizi identity samuraje, jehož tradiční role se opírala o jeho vojenské kvality. Již za života Iejasua jeho osobní vazalové Honda Tadakacu (本多 忠勝, 1548–1610) či Sakakibara Jasumasa (榊原 康政, 1548 – June 19, 1606) kritizovali úředníky jako Honda Masanobu, neboť jejich jednání se neslučovalo s hodnotovým systémem založeném na loajalitě a zásluhách z boje a charakteristickým pro předešlé období Sengoku.¹⁰⁶

Od samotného vzniku samurajské vrstvy dosud samuraj odvozoval svou existenci od praktických bojových schopností. Nyní byl tento způsob realizace nedostupný, či zcela nemožný. Na pozadí tohoto napětí se Sokó rozhodl hledat jinou hnací sílu, která by samurajské vrstvě poskytla rámec, ve kterém by se mohla - či měla - realizovat:

„Všichni lidé v Podnebesí jsou obdařeni morálkou (*džinrin* 人倫), ale protože rolníci, řemeslníci a obchodníci (*nó kó šó*) jsou zaneprázdnění svými povoláními, nemohou stále usilovat o naplňování této cesty [=kultivace etiky]. Samurajové (*ši*) zanechali povolání jako rolnictví, řemeslnictví, či obchodu, aby se mohli věnovat cestě kultivace etiky. Je jejich povinností záhy trestat rolníky, řemeslníky a obchodníky, kteří poruší cestu morálky. Tím mají napravovat rovnováhu (*tenrin* 天倫) v Podnebesí.“¹⁰⁷

Podle Sokóa jsou to samurajové, kteří by měli být strážci morálky ve společnosti. Důvodem, proč to jsou právě oni je ten, že jsou osvobozeni od prací jako rolnictví, řemeslnictví či obchodu – těmito pracemi jsou pověřeny zbylé tři společenské třídy (*sanmin* 三民). V díle *Hovory* (č. *Lunyu*, jap. *Rongo* 論語), tradičně přisuzovaném Konfuciovi, se píše, že pokud je lid veden pomocí *ctnosti* (č. *de*, jap. *toku* 徳) a bude mu udáván směr skrze rituály, lidé budou

¹⁰⁶ Totman, Conrad. *Politics in Tokugawa Bakufu, 1600-1843*, s. 247.

¹⁰⁷ Tačibana, Hitoši. *Jamaga Sokó no šisó*. s. 56.

mít smysl pro stud a sami se napravovat.¹⁰⁸ V *Hovorech* se můžeme dočíst: “Veliký byl Jao ve svém panování! Jaká vznešenost! ‘Není velikosti rovné velikosti nebe’, ale Jao ji dovedl napodobit! Tak nezměrná byla jeho (morální síla), že lidé nenalezli pro něj jména. Vznešená byla jeho díla a oslňující byly projevy jeho vzdělání.”¹⁰⁹

Stejně tak, jako Konfucius píše o božských mudrcích (jap. *seidžin* 聖人), Yao a Shunovi, jakožto ideálních vládcích, Sokó tvrdí, že samurajská vrstva má stejné poslání, jako tito mudrcové. Sokó v *Seikjó Jóroku* píše, že by všichni lidé měli následovat *cestu mudrců* (*seidžin no miči* 聖人の道)¹¹⁰ nicméně z důvodů, které píše výše, je to prakticky možné pouze pro samurajskou vrstvu. Je tedy nevyhnutelným posláním výhradně samurajů být morálním kompasem pro společnost. Stejným způsobem, jako přirozeně vznikají povolání zemědělců, řemeslníků a obchodníků, vznikla vrstva samurajů, vladařů, kteří mají ostatní společnost kontrolovat a vést správným směrem.¹¹¹ Sokó tedy definuje samurajskou vrstvu na základě dávného čínského ideálu vlády obsaženého ve starých textech (např. *Velké učení* či *Hovory*) a vzdaluje se tím tak ideálu samuraje jakožto bojovníka z období Sengoku.

Dále Sokó pokračuje popisem světa plného lidí a živočichů, kteří pro své přežití soustavně pracují:

„Lidé, kteří jsou stále aktivní (*seisei musoku no hito* 生々無息の人), kupříkladu pracují na poli a sklízí plodiny, nebo vytvářejí produkty, či navzájem spolu obchodují a získávají profit, a tím plní to, co je v Podnebesí potřeba udělat. (...) Avšak samurajové se živí, aniž by sklízeli, dostávají funkce, aniž by něco vytvářeli a profitují, aniž by obchodovali. (...) Ptáci, zvířata, ryby a hmyz sami od sebe hledají potravu, tráva a stromy se zakoření do země a rostou.“¹¹²

Tak, jako ostatní třídy, živočichové a rostliny bez ustání aktivně hledají potravu a zajišťují si přežití, i samurajové by se měli bez ustání věnovat pěstování etiky a směřování

¹⁰⁸ Stanford Encyclopedia of Philosophy Online. 2024. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/mencius/#VirtTheiCult>. (poslední přístup 14.12.2024).

¹⁰⁹ Průšek, Jaroslav. *Rozpravy*, s. 117 (VIII:19).

¹¹⁰ „聖人之道者人道也。“ Citováno dle Tahara Cuguo a Morimoto Džun’ičiró. *Nihonši Taikei: Jamaga Sokó* (sv. 32), s. 343

¹¹¹ Tamtéž, s. 434.

¹¹² Tačibana, Hitoši. *Jamaga Sokó no šisó*, s. 57-58.

společnosti správným směrem.¹¹³ To je role samurajů v Podnebesí a měli by ji plnit stejným způsobem, jako plní svou roli tři zbylé třídy a svět přírody. Sokó zde tedy nahrazuje smysl samurajovy existence založené na vztahu pán-vazal kultivací osobní morálky. Ta je jedním z ústředních témat Konfuciových *Hovorů*. Zároveň Sokó vytváří nový, širší, vztah – samurajové a ostatní společnost, kde je povinností samurajů zaujmout vůdcovskou pozici, pro kterou je nutná, po vzoru božských mudrců, kultivace etiky. Tato nová role je zamýšlena prakticky, neboť pokud samurajové budou vést společnost, automaticky nastane ve světě rovnováha jak politická, tak ekonomická. Sokó pokračuje důrazem na plnění své dané společenské role, aby svět fungoval v souladu s řádem:

„Pokud tedy samurajové nepracují tak jako farmáři, řemeslníci či obchodníci, stávají se narušiteli řádu světa (*tenka no zokumin* 天下の賊民). Proto samurajové musí mít zaměstnání (*šokubun* 職分), musí o něm sami přemýšlet a pochopit jeho podstatu.“¹¹⁴

V případě, že samurajové tuto roli nezvládají, narušují přirozený řád věcí a tím jej destabilizují. Samurajové jsou povinni pracovat jako zbytek společnosti a pokud nepracují, ze svého postavení pouze těží, ale ničím nepřispívají nazpět. Samurajové mají být těmi, kdo řád zajišťují, nikoli těmi, kdo jej narušují. Z toho důvodu, Sokó dodává, musí o svém postavení přemýšlet, pochopit jej, neboť mají vůči společnosti odpovědnost. Znalost svého místa ve společnosti je pro samurajskou vrstvu zásadní a samurajové by měli vyvíjet neutuchající úsilí tuto svou roli plnit. Narušování řádu světa rozvádí konkrétními příklady společně s definicí cesty samuraje:

„Pokud bych zde měl říct, co je to cesta samuraje (*ši no miči* 士の道) (...), je to oplacení laskavosti pánovi a rodičům. Pokud k tomu [samuraj] nevyvíjí úsilí, je to stejné, jako by okrádal své rodiče o jejich přízeň, či jako by pouze prahl po služném (*roku* 禄) od pána a celý život prožil jako pouhý zloděj. (...) Proto musí nejdříve dobře pochopit, co je jeho poslání.“¹¹⁵

¹¹³ Tamtéž, s. 59.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 59-60.

Opakuje se zde stejný motiv o nutnosti pochopení samurajovy politicko-společenské role. Je zde však dále rozvedeno, že absence znalosti své role vede k takovým skutkům jako znevážení přízně (*megumi* 恵), které se mu dostalo od rodičů a laskavosti pána, obdržené v podobě služného. Zajde až do bodu, kde tvrdí, že takoví samurajové se stanou pouhými zloději, kteří jen berou a tento dluh neoplácí žádnou službou (*hókó* 奉公). Existující reciproční vztah pán-vazal charakteristický pro samurajskou vrstvu ve své filozofii *cesty samuraje* ponechává. Neopouští jej ve prospěch nahrazení tohoto vztahu samuraj-společnost, ten pouze k povinnostem a způsobu realizace samuraje přidává.

Aby Sokó ještě více podtrhl důležitost pochopení samurajovy role, dodává, že samurajové, kteří toto pochopení postrádají, by se měli zařadit mezi ostatní tři třídy a vydělávat si na živobytí zemědělstvím, řemeslnictvím, či obchodem. „Kritika (*togame* 咎め) Nebes se tím pádem zmírní.“¹¹⁶ Je tedy zřejmé, že pochopení je klíčové pro ospravedlnění existence samurajské vrstvy. „Požadovat služné, aniž by samuraj o svém poslání (či roli) přemýšlel, je hodno studu,“¹¹⁷ kritizuje Sokó. Závěrem píše, že *podstatou* samuraje je znát své poslání.¹¹⁸

Pro Sokóa je tedy zásadní studium, neboť pokud lidé nestudují, nemohou znát *cestu*.¹¹⁹ *Studium* je podle Sokóa ekvivalentem učení božských mudrců (nebo dle něj učení konfucianismu samotného) a žádné jiné.¹²⁰ Zároveň studium či znalosti, nejsou něco, s čím by se člověk narodil, ale něco, co si osvojí od učitele,¹²¹ a proto je existence učitelů ve společnosti zásadní. Povinností samurajů je studovat učení božských mudrců, které mají svým morálním jednáním dále předávat společnosti (třem třídám *sanmin*) a zajišťovat tak její morální směřování a tím i mír v zemi.¹²² Samurajové by se tedy měli vzdělávat (tím myšleno v učení božských mudrců) a vzdělávat i ostatní společnost. Role samurajů jako učitelů morálky úzce souvisí s jejich politickou rolí vládců. Studium, dodává Sokó, není jen studium starého učení, ale také jeho užívání v běžném každodenním životě (*ničijó* 日用).¹²³

Z výše uvedeného výkladu plyne, jakým způsobem Jamaga Sokó vnímal roli samuraje ve své době. Při ospravedlňování existence samurajské vrstvy vychází z ideálu vlády božských

¹¹⁶ Tamtéž, s. 60.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 61.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Tahara Cuguo a Morimoto Džun'ičiró. *Nihonši Taikei: Jamaga Sokó* (sv. 32), s. 12.

¹²⁰ Tamtéž, s. 13.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² „聖学は何の為ぞや。人たるの道を学ぶなり。聖教は何の為ぞや。人たるの道を教ふるなり。“ Tamtéž, s. 12.

¹²³ Tamtéž.

mudrců. Samurajové mají přirozeně dané postavení vládnoucí vrstvy, v rámci něhož by měli usilovat o pochopení významu svého poslání (*šokubun* 職分). Píše-li Sokó o samurajích, používá pouze slovo *ši* (士), nikoli *buši* (武士), které zahrnuje významovou složku válečníka. To naznačuje posun vnímání identity a společenské role samuraje více k jeho „civilní“ (*bun*) roli a politické povinnosti. Znalost tradičních vojenských schopností (*bu*) je dle Sokóovy filozofie méně relevantní.

2.2 Ogjú Sorai

Ogjú Sorai byl jeden z předních myslitelů období Edo, který ve své době zásadně přispěl do diskuse o neokonfucianismu skrze kritický postoj vůči neměnné souvislosti přírodního řádu a řízení státu. Sorai, podobným způsobem jako Jamaga Sokó, hledal model ideální vlády nikoli v metafyzickém přístupu neokonfucianismu, ale v nejstarších konfuciánských textech. Jeho vnímání všeprostopujícího principu *li* (jap. *ri* 理) nebylo nutně neokonfuciánské pojetí metafyzického ideálu, ale reálně uplatnitelná univerzální forma vlády v jakékoli době.

Ogjú Sorai se narodil v Edu a žil zde do doby svých 14 let, kdy byla jeho rodina poslána do exilu do provincie Kazusa kvůli otci Soraie, který z neznámých důvodů pobouřil čtvrtého šóguna Cunajošiho (徳川綱吉, 1646-1709), jehož byl osobním lékařem.¹²⁴ Zde žil přibližně 13 let a často se v *Rozpravách o politice* zmiňuje o tom, jak obtížné životní podmínky na venkově a vzhled do způsobu života zemědělců či rybářů významně formovaly jeho osobnost.¹²⁵ Od útlého dětství do přibližně 27 let, kdy se přestěhoval zpět do Eda, se vzdělával v klasické čínštině a spisech čínských klasiků. V Edu si otevřel své vlastní učiliště, nicméně žil v obtížných životních podmínkách. Upozornil však na sebe ranným spisem, kde vysvětluje význam a použití znaků, které mají stejné japonské čtení, ale jiný význam (*dókun igi* 同訓異義). Protože byl tento spis považován za velmi praktický, stal se rychle populárním.¹²⁶ Díky jeho pověsti učence začal pracovat pro vlivného šógunátního úředníka jménem Janagisawa Jošijasu (柳沢吉保, 1659-1714), u něhož však dobře ohodnocený honorář obnášel nenaplňující úřednickou práci.¹²⁷ Sorai měl ambice hledat řešení politické krize a reformovat byrokratický aparát šógunátu. Roku 1722 zaujal pozornost šestého šóguna Jošimuneho (徳川吉宗, 1684-

¹²⁴ Bitó, Masahide a Ogjú, Sorai. *Seidan*, s. 270-272.

¹²⁵ Tamtéž, s. 272-273.

¹²⁶ Tamtéž, s. 274.

¹²⁷ Tamtéž, s. 278.

1751) a stal se jeho soukromým poradcem ohledně politických opatření. Pravděpodobně v tomto období píše jedno ze svých nejznámějších děl *Rozpravy o politice*, obsahující popis stavu tehdejší politicko-společenské situace a návrhy na její zlepšení.¹²⁸

V době, kdy žil Ogjú Sorai, se šógunát potýkal s vážnými finančními problémy způsobenými přílišnou ekonomickou zátěží venkova, potížemi s výplatou služného samurajům v období neúrody a konečně postupujícím ekonomickým vzestupem obchodnické třídy. Sorai se snaží na tyto problémy hledat řešení ve svých *Rozpravách o politice*.

2.2.1 Soraiova „vláda schopných“

Soraiovy *Rozpravy o politice* začínají jeho vnímáním státu jakožto herní desky hry go, kde jsou jasně definovaná jednotlivá pole, na něž se pokládají herní kameny. Rozvržení těchto čtverců se rovná plánu vládnutí, jenž musí každý stát mít.¹²⁹ Dle Lidina Sorai naznačuje, že by stát měl mít jasně položené instituce a jasně definované role každého ve společnosti.¹³⁰ Tyto instituce a role musí být konány v souladu s těmito definicemi, což je myšlenka, čerpající z Konfuciova konceptu, či z jeho pozdějších interpretací – nápravy jmen (č. *zhengming*, jap. *seimei* 正名), který zdůrazňuje úzké propojení správného pojmenování a reality.¹³¹ Sorai dále pokračuje kritikou soudobého společenského uspořádání, které se vzdálilo starému čínskému ideálu vlády, o kterém rovněž hovoří Konfucius, či cestě, kterou stanovili božští mudrci (*sen'ó no miči* 先王の道).¹³² Nejedná se o cestu (*miči*), kterou určila příroda, ale výhradně o cestu, kterou v dávné době vytvořili božští mudrci. Pro ztělesnění této cesty jsou nutné praktické znalosti a vzdělání, nejen pěstování morálky. Tímto se jasně vymezuje vůči Zhu Xiho neokonfucianismu vyznávající cestu vytvořenou přírodou. Je to reálný ideál, který byl vytvořen člověkem, tudíž se nejedná o nic abstraktního a nehmátatelného, ale o konkrétní kroky, či výsledky. Sorai tedy přistupuje ke konceptu *miči* více praktickým způsobem, což se bude odrazet i na jeho politicko-společenských návrzích reforem.

Sorai spatřuje problém v korupci úředníků, konkrétně sobeckosti (*menmenkó* めんめんこう) a nedostatkem jejich schopností (*kirjó* 器量) a z nich odvozuje příčiny chaosu

¹²⁸ Tamtéž, s. 291.

¹²⁹ Tamtéž, s. 13.

¹³⁰ Lidin, Olof G. "Ogyū Sorai's Civil Society (Seidan)." s. 3.

¹³¹ MacCormack, Geoffrey. "Rectification of Names in Early Chinese Legal and Political Thought," In: *Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, s. 378.

¹³² Jamaga Sokó a Ogjú Sorai užívají pro označení *božští mudrci* jiné termíny (JS: *seidžin no miči*; OS: *sen'ó no miči* („cesta dávných králů“), nicméně se jedná o totožný ideál.

v systému. Sobeckost úředníků demonstruje na příkladu organizace budov, kde samurajové bydleli. Samurajové, kteří měli stejnou funkci (např. uvádí funkci strážce *óban* 大番) a příslušeli ke stejné jednotce (*kumi* 組), byli původně povinni bydlet ve stejné ulici. To podle Soraie přispívalo k jednodušší komunikaci mezi členy jednotky a obecně lepším mezilidským vztahům.¹³³ Nicméně v současnosti členové jednotky vyšší hodnosti využívají svého vlivného postavení a vybírají si obydlí na základě své preference, což podle Soraie vede k tomu, že se lidé ve stejné jednotce v podstatě neznají a nevykonávají dobře svou práci. Pokud se lidé v jednotlivých jednotkách příliš neznají, nevzniká žádný tlak uvnitř skupiny vytvářející vzájemnou kontrolu. Nedostatek informací ohledně podřízených a spolupracovníků pak vede k chaosu a nefunkčnosti systému.¹³⁴ Neschopnost úředníků popisuje na příkladu vedoucích jednotek (*kumigašira* 組頭), kteří nedokážou své jednotky kontrolovat, mají vadu na schopnostech.¹³⁵ Sorai tedy dává do souvislosti funkčnost mezilidských vztahů a funkčnost organizace systému.

O nedostatcích schopností úředníků se zmiňuje dále v souvislosti s potřebou rozdělení zákonů (*hó* 法) a lidí. Podotýká, že v současném světě nejsou mezi úředníky schopní lidé.¹³⁶ Ať už je zákon jakkoli správně formulován, *člověk* je tím, kdo jej uskutečňuje. Jsou to lidé, kdo mají schopnosti, nikoli předpisy. Pokud je správně stanovený zákon vykonáván nekompetentním úředníkem, zákon bude špatně provedený. Pokud bude špatně formulovaný zákon vykonáván schopným úředníkem, zákon bude proveden efektivně. Neplatí to jen pro jednotlivé zákony, ale pro princip vlády obecně. Sorai tedy přímo spojuje nedostatek schopných lidí mezi úředníky s nefunkčností politického systému. Sorai poznamenává, že kdysi bylo pro samuraje běžné se na vysoké pozice vypracovat svými schopnostmi a vzděláním. V současnosti, podotýká Sorai, je však zvykem získat pro sebe vyšší hodnost a tím i lukrativnější úřednické pozice za peníze, nebo zaplatit za adopci svého dítěte urozenější rodinou a tím na základě dědičného práva pro něj získat specifickou pozici.¹³⁷ Výsledkem je dle Soraie neefektivnost byrokratického aparátu, neboť zde nejsou lidé opravdových kvalit, ale lidé, kteří si svůj post zaplatili. Pokud bude systém dále fungovat tímto způsobem, z vysokých pozic vymizí chytrí a schopní lidé a nastane postupná degenerace. Sorai také varuje před

¹³³ Bitó, Masahide a Ojú, Sorai. Seidan, s. 19.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž, s. 20.

¹³⁶ Tamtéž, s. 183.

¹³⁷ Tamtéž, s. 170.

nebezpečím svržení vlády chytrými a schopnými lidmi v nižších vrstvách a uvádí historický precedent pádů čínských dynastií.¹³⁸ Kdysi toto nebezpečí nehrozilo, neboť božští mudrci si této skutečnosti byli vědomi a chytré či schopné pozvedávali navzdory jejich nízkému původu.¹³⁹ K tomuto dále poznamenává:

„Pokud budou na důležitých úřednických pozicích zaměstnáváni schopní a moudří (*saiči aru hito* 才智ある人) lidé nízkého původu, budou zde ti, kteří dobře znají podmínky prostých lidí a jejich utrpení. Tím způsobem budou ti, kdo vládnou, dobře informováni o stavu světa.“¹⁴⁰

Sorai klade důraz na nutnost zaměstnávání lidí nižšího původu, aby měl šógunát autentické informace a povědomí o podmínkách, ve kterých žijí obyčejní lidé. Pokud budou naplňovány potřeby prostého lidu a zaváděna opatření zohledňující stav především zemědělství, na jehož produkci závisí ekonomika země, země bude stabilní. Rovněž upozorňuje na nutnost vědomí o utrpení lidí, jenž sám mohl poznat v období, kdy žil s rodinou v exilu. Země je dobře spravována pouze v případě, kdy není přerušeno spojení mezi *nahoře* a *dole*, mezi nebem a zemí, mezi vládou a lidem.¹⁴¹ Pokud se vědomí o problémech lidu neodráží na politických opatřeních, země nebude prosperovat. Z toho důvodu je nutné zaměstnávat schopné lidi se zkušenostmi a lidi znalé podmínek nižších vrstev. Upřednostňuje tedy zkušenosti a schopnosti před urozeným původem. Zároveň však není nikde řečeno, že by ve vládě měli *být* prostí lidé. Dá se tedy předpokládat, že Sorai má na mysli stále příslušníky samurajské vrstvy, nicméně ty, kteří znají útrapy prostého lidu a nikoli ty, kteří svoji pozici získají na základě dědičného systému či díky financím. Kritizuje tak systém, na kterém byl do vysoké míry celý byrokratický aparát založen. Stojí také za pozornost důraz na blízký vztah lidu a vládnoucí vrstvy, který připomíná blízkost vztahu pána a vazala. Hierarchické vnímání mezilidských vztahů jako vztah pán a vazal se přenáší do vztahu ovládajících (*šihaiša* 支配者) a ovládaných (*hišihaiša* 被支配者). Jedná se spíše o abstraktnější vztah jednoho celku k celku, nikoli osobní vztah člověka a člověka, jak bylo zvykem v tradičním vztahu pán a vazal.

V souvislosti se schopnostmi a nízkým původem dále píše:

¹³⁸ Tamtéž, s. 172.

¹³⁹ Tamtéž, s. 173.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 174.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 173.

„A proto i dle cesty božských mudrců se [v Hovorech] píše: „Zaměstnávejte nadané (*ju xiancai* 舉賢才¹⁴²).“¹⁴³ Když se zamyslíme nad každým historickým obdobím, všichni schopní a moudří lidé pocházeli ze skromných poměrů a vzácně se objevil někdo takový z rodin pobírající vysoké služné díky dědičnému systému nástupnictví (...).“¹⁴⁴

Sorai, stejně jak dosud, dává za příklad cestu božských mudrců a cituje *Hovory*. Božští mudrci si dle Soraie byli vědomi důležitosti výběru úředníků z řad nižšího lidu - jestliže prokázali svou schopnost - a proto tuto metodu navrhuje. Schopnosti a nízký původ dává do přímo úměrného vztahu. Lidé, kteří pobírají vysoké služné a mají vysoké pozice díky svému vysokému postavení, jsou potomci těch, kteří zažili válku pod hrozbou smrti. Díky právě strastným zkušenostem byli tito předci schopni nabýt schopností a moudrosti. Jejich potomci však získali vše, aniž by strasti zažili, a tudíž si žádné schopnosti neosvojili.¹⁴⁵ Sorai píše, božští mudrci důrazně varují před děděním pozic na základě původu.¹⁴⁶ Proto by se dle božských mudrců měli schopní a moudří lidé vybírat z nižších vrstev. Argument čím více zkušeností, tím schopnější člověk či vůdce, je podobný výtkám osobních rádců Iejasua, kteří nutně tento stav nemuseli předvídat, avšak ukazuje to praktičtější vnímání toho, jaký by měl vůdce být.

Způsob výběru úředníků je podle Soraie podobný tomu, jak vojenský vůdce vybírá vojáky do bitvy:

„Skvělý vojevůdce pozoruje ty, kteří prokázali schopnosti skrze úspěchy na bitevním poli. Tyto vojáky pošle do bitvy, zapamatuje si jejich dobré vlastnosti a takto rozlišuje [schopné a neschopné] lidi.“¹⁴⁷

Úředníci by měli být vybírání na základě jejich schopností. Sorai dodává, že schopnosti se složitě posuzují pouze z rozhovoru s dotyčným, a proto jediný způsob, jak

¹⁴² Citováno dle Ouyang, Xiao. „What is Confucian Meritocracy?“ s. 248.

¹⁴³ Průšek, Jaroslav. *Rozpravy*, s. 138 (:2).

¹⁴⁴ Bitó, Masahide a Ogjú, Sorai. Seidan, s. 175.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 175.

¹⁴⁶ Tamtéž, s.176.

¹⁴⁷ Tamtéž, s.184.

rozlišit schopného a neschopného člověka, je se přesvědčit skrze jeho reálné výsledky.¹⁴⁸ Pokud člověk rozlišuje pouze na základě svého úsudku, lidé budou vybíráni na základě domněnek, subjektivního vnímání a osobních preferencí, a ne na základě skutečnosti.¹⁴⁹ (což znovu jakoby obloukem se vrací ke Konfuciově konceptu *nápravy jmen*). To poté může způsobit mylné přesvědčení a zaměstnávání lidí, kteří na danou pozici nejsou dostatečně kompetentní. Varuje také před potenciálním mylným úsudkem lidí, kteří úředníky vybírají. Pokud jsou na vysokých pozicích lidé, kteří nemají žádné strastné zkušenosti, zbývají jim pouhé domněnky a zkrslé představy o lidech i realitě samotné.¹⁵⁰

Skrze myšlenky dvou myslitelů jsem představila posun vnímání identity samuraje přibližně v období od pol. 17. století do pol. 18. století. U obou myslitelů jsou evidentní snahy o praktičtější přístup k tomu, co by člověk jakožto samuraj měl naplňovat. U Jamagy Sokóa se tato změna projevila praktickým pojetím identity samuraje. Pomocí svého konceptu *cesty samuraje* míří spíše k samurajovi jako individuu a věnuje se poskytování vodítek, jak se jako samuraj v nové éře realizovat. Jamaga Sokó se zabývá rolí samuraje v kontextu celku - společnosti či celé země. Tuto roli vnímá po vzoru božských mudrců jako civilní a politickou roli. Samurajové by měli být strážci morálky ve společnosti a být vzorem pro ostatní tři třídy. K tomu je nezbytné pěstovat své osobní kvality, především etiku a prakticky je uplatňovat. Role samuraje má být *posláním (šokubun)*, které s sebou nese i zodpovědnost. Samuraj má svůj život zasvětit vedení společnosti a vzdělávat ji jakožto učitel, stejně jako božští mudrci. K tomu je rovněž, Sokó poznamenává, nutné samotné povědomí o své roli ve společnosti a až poté přichází naplňování této role. O tento koncept tedy opírá nenahraditelnost samurajů ve společnosti a nutnost jejich vzdělávání.

Ogjú Sorai ve vztahu k samurajům zaujímá více politologický postoj v tom smyslu, že na samuraje nahlíží již jako na úředníky uvnitř byrokratického systému. Zaměřuje se více na systémové chyby a jak je napravit. Avšak změny lze dosáhnout skrze konání a kvality výhradně člověka, nikoli zákonů samotných. Pokud budou zaměstnávání do byrokratického aparátu - především na vysoké pozice - lidé nedostačujících schopností, systém bude postupně upadat. Dostačujících kvalit samuraj-úředník dosáhne zkušenostmi získanými životními strastmi. Sorai proto doporučuje zaměstnávat samuraje nižších hodností, neboť jsou to tito lidé, kteří nejpravděpodobněji útrapy života zažili.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 185.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 185.

¹⁵⁰ Tamtéž.

Zásadním rozdílem mezi oběma mysliteli je ten, že Jamaga Sokó navrhuje se pokusit již zaměstnané samuraje vzdělávat a nenahrazovat je těmi schopnějšími. Každý člověk má silné a slabé stránky a uplatní-li člověk ve specifické situaci svou špatnou stránku, výsledek nebude žádoucí a každý se může jevit špatným člověkem. Pokud však využije své dobré stránky, každý se může jevit člověkem dobrým. Proto by se lidé neměli nahrazovat těmi chytřejšími a schopnějšími, ale raději vzdělávat a umět pracovat s těmi, kteří už zaměstnání jsou.¹⁵¹ Ogiú Sorai naopak prosazuje vybírání lidí na základě jejich schopností a výsledků a nepopírá rozhodnutí nekompetentní lidi nahradit těmi schopnějšími v zájmu uchování kontinuity systému.

Na myšlenkách obou myslitelů lze spatřit tendenci v posunu ve vnímání role samuraje v byrokratizovaném Japonsku spočívající v kladení důrazu na dobré kvality úředníků za účelem zajištění stability systému.

¹⁵¹ Maeda, Cutomu. *Kinsei nihon no džugaku to heigaku*, s. 140.

3 Projevy rozporů na přelomu 17. a 18. století

Období přelomu 17. a 18. století se z velké části časově shoduje s érou Genroku 元禄 (1688-1704), která je často charakterizována jako období velkého ekonomického a kulturního rozkvětu. Ekonomický rozmach trvajícím přibližně od poloviny 17. století, kdy se již téměř zcela podařilo stabilizovat nový systém, byl doprovázen prudkým vzrůstem populace, urbanizací obyvatel a komercializací zemědělství.

Pod povrchem tohoto ekonomického rozkvětu však ve stejnou chvíli kvasily budoucí problémy, jejichž vážné důsledky se projeví v období tzv. „stagnujícího“ 18. století. Z důvodu zhoršujících se hospodářských a finančních problémů šógunátních a knížecích rozpočtů, rostly snahy o řešení jak politicko-ekonomickými opatřeními, tak opatřeními meritokratickými. Systém postrádal *džinzai* (人材), neboli „nadané lidi“ či „talenty“. Opatření *bakufu* však narážela na inherentní rozpory mezi zavedeným naturálním hospodářstvím a monetizací zemědělství; a mezi konzervativním dědičným systémem a zaváděním kritérií vycházejících ze schopností samurajů.

Jakými prostředky se *bakufu* v tomto období pokusila o uplatnění meritokracie v administrativě a jaké měly tyto prostředky v kontextu přelomu 17. a 18. století charakteristiky? To se pokusí tato kapitola zodpovědět.

3.1. Obecné hospodářské problémy

Tokugawská ekonomika byla založena na naturální formě hospodářství, především na pěstování rýže, na jejímž výši výnosu (*kokudaka* 石高) se vyměřovala daňová povinnost vesnic jako samostatných jednotek. Formou rýže bylo také vypláceno služné příslušníkům samurajské vrstvy. Obecně řečeno, pokud ekonomika byla do vysoké míry závislá na produkci rýže, systém jakožto celek byl náchylný k ekonomické nestabilitě kvůli nepravidelnostem v produkci rýže způsobené neúrodou či hladomory.

Jak jsem zmiňovala, Japonsko v období 17. století zažívá nebývalý ekonomický růst, avšak poklesy produkce rýže mezi lety 1630 a 1640 zapříčiněné neúrodou způsobovaly fluktuaci cen. Šógunátní rozpočet také zatížilo propuknutí požáru Meireki 明暦 (1657). Nedostatek produkce rýže měl těžké dopady jak na rolníky, tak na samuraje. Na venkov byly stále uvalovány vyšší daně kvůli chybějícím prostředkům, zatímco výše služného nižších

samurajů již nedostačovala na život ve městě, a proto si často půjčovali. Tomuto problému také přispěl růst měst, způsobující odliv obyvatel z venkova.

Populační exploze ekonomický růst podporovala, nicméně také měla i negativní dopady. Příbytek obyvatelstva zapříčiňoval nedostatek zdrojů pro jeho uživení a častým nástrojem pro řešení tohoto problému byla dlouhodobě neudržitelná politika rekultivace, která spočívala v získávání nových zdrojů zemědělské půdy např. kácením lesů či přeměnou pastvin na pole. Tato politika však způsobovala vážný nedostatek obdělávatelné půdy ke konci období Genroku, který poté do vysoké míry prohluboval ekonomickou krizi a stagnaci v 18. století.

Finanční problémy také dále prohlubovalo vyčerpání zásob zlata, stříbra a mědi, využívané na zahraniční obchod s Čínou a Holandskem. Odliv kovů poškozoval také fungování obchodu, který se vzrůstající ekonomikou a urbanizací měst potřeboval dostatek oběživa.

3.1.1 Chudnutí samurajů

Byrokratizace samurajů a jejich povýšení jako vrstvy na vrstvu vládnoucí mělo negativní ekonomické důsledky především na příslušníky nižších samurajů. Vytvořením společenského systému čtyř tříd, který určoval roli každého ve společnosti a principiálně nedovoloval sociální mobilitu, byli samurajové povinni žít v hradních městech (*džókamači* 城下町). Jak jsem zmiňovala, každý samuraj dostával služné dle výše jeho hodnosti, což vytvářelo překážky pro nižší samuraje a přispívalo jednak k postupnému úpadu prestiže samurajské vrstvy jako celku, jednak k jejich demotivaci.

V období Sengoku, které by se dalo nazvat také „zlatou érou samurajů,“ měli vazalové knížat k dispozici jejich léna a mohli na těchto územích uplatňovat svou moc, tudíž měli značnou autonomii. S nově ustanoveným šógunátem probíhala postupná centralizace držení jednotlivých knížectví do rukou daimjó, kteří poté začali zbavovat své vazaly držení lén výměnou za vyplácení služného.¹⁵² S tím se pak do konce 17. století většina vazalů šóguna i knížat stala úředníky s delegovanou mocí skrze své nadřízené, a tím se stali zcela ekonomicky závislými na svých pánech.¹⁵³

Jak jsem již vysvětlovala ve výkladu o hospodářských problémech, samurajům bylo vypláceno služné v rýži, což se stalo přirozenou příčinou nestability jejich příjmu. Protože samurajové byli povinni žít ve městech, kde postupovala monetizace agrární ekonomiky, museli za účelem zisku zboží směnit své služné za peníze u obchodníků. Hospodářský systém

¹⁵² Tato přeměna byla usnadněna plošným rozkazem šógunátu o provedení revize katastru všech lén. Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 11.

¹⁵³ Tamtéž, s. 15.

období Edo byl založen na naturální formě daně, což mělo být zárukou ekonomické moci samurajů. Z toho důvodu monetizace zemědělství tvořila značné překážky pro jejich živobytí. Byla-li produkce rýže nízká, nebylo dostatek prostředků na uživení populace a zároveň na vyplácení služného samurajům. Na druhou stranu, byla-li produkce rýže vysoká, její cena poté klesla a reálná hodnota příjmů samuraje se automaticky snížila.¹⁵⁴ |Problémům nepřispívaly ani cenové prodlevy rýže způsobené monetární politikou deflace šóguna Jošimuneho (přibližně od roku 1710). Ceny rýže sice prudce klesly, avšak tím se snížila i její tržní cena. Samurajové několik let prodávali rýži za nižší cenu oproti cenám komodit.¹⁵⁵ Obchodníci tak z důvodu naturálně založeného hospodářství postupně získávali nad samuraji ekonomickou moc, neboť mohli ovlivnit cenu směny za rýži i ceny komodit obecně. Navíc od 17. století rostla četnost jejich půjček jak z důvodů výše uvedených, tak z důvodu rozmařilých tendencí samurajů žijících ve městech. Ti si ve velkém půjčovali od obchodníků a poté vedli o tyto půjčky peněžní spory, čímž značně zatěžovali úřady.¹⁵⁶

K chudnutí samurajské vrstvy také přispívala šógunátní nařízení v udržování „standardu vládnoucí třídy,“ v podobě kvalitnější stravy, bydlení či oblečení. To bylo kvůli přesvědčení šógunátu o nutnosti jasného rozlišení těch, kteří vládou (*šihaiša* 支配者) a těch, kteří jsou prostým obyvatelstvem (*hišihaiša* 被支配者).¹⁵⁷ Dalším důvodem byla povinnost střídavé služby (*sankin kótai*) v Edo. Náklady na cesty z domácího knížectví a povinnost vydržovat si rezidence v Edo a ve svém knížectví vytvářely pro knížata značné ekonomické zatížení. To byl problém především pro menší knížata s výší výnosu 10 000 - 20 000 *koku*, neboť jejich prostředky postupem času přestaly pokrývat tyto výdaje.¹⁵⁸

Prohloubení ekonomické závislosti samurajů na jejich pánech, monetizace agrární ekonomiky a povinnost střídavé služby měly tedy za následek chudnutí samurajů, a to bylo závažným socio-ekonomickým problémem. Již Ogyū Sorai varoval před chudnutím samurajské vrstvy a vychází z čínské historie, když říká, že příčinou pádu dynastií je chudoba.¹⁵⁹ Jeho komentář, že „[samurajové] žijí jako hosté v hostinci“ (*rjošuku no kjókai* 旅宿の境界) mířil na kritiku rozmařilých tendencí samurajů ve městech a nutnosti je poslat pracovat zpět na venkov,

¹⁵⁴ Sýkora, Jan. *Ekonomické myšlení v Japonsku*, s. 73.

¹⁵⁵ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 295.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 291.

¹⁵⁷ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 711.

¹⁵⁸ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 120.

¹⁵⁹ Lidin, Olof G. "Ogyū Sorai's Civil Society (Seidan)," s. 3.

což by snížilo jejich životní náklady a zlepšilo finanční situaci.¹⁶⁰ Jeho návrh se však neuskutečnil. Právě zhoršující se ekonomická situace nižších samurajů byla jedním z důvodů nespokojenosti a revolučních nálad v pol. 19. století.

3.2 Vznikající potřeba talentů

Jak bylo ukázáno v předešlé kapitole, v 17. století začal sílit zájem o roli samuraje ve společnosti vzešlý z inherentního rozporu mezi nově nastaveným systémem a tradiční rolí samuraje. To bylo doprovázeno vzrůstající tendencí přikládat váhu nejen na hodnotu samuraje odvozené od rodového původu, ale na skutečné administrativní schopnosti, které může systému nabídnout.

Problém vzniklý zavedením dědičného systému spočíval v nedostatku samurajů specializovaných ve svém oboru ve stále složitějším byrokratickém aparátu. To částečně pramenilo z tendence období Sengoku klást větší důraz na vojenské schopnosti a méně na ty administrativní. Tato tendence se přenesla i do období Edo, alespoň do jeho první poloviny, kdy šógunát přirozeně dával samurajům minimální administrativní povinnosti.¹⁶¹ Lenní správa nebyla dostatečně rozvinutá a administrativní dovednosti spočívaly převážně v základních výpočtech a intuitivních soudech.¹⁶² S postupem času však začaly být úřady přetížené. To se projevovalo např. vydáváním nucených smírčích dekretů (*aitai sumaši-rei* 相对济令) mířených na peněžní spory, např. samurajů a obchodníků, které si měly dotyčné strany vyřešit mezi sebou (*aitai* 相对) bez zásahu soudní moci šógunátu.¹⁶³ Tyto dekryty však měly minimální efekt a tím pádem sporů jen přibývalo.

Kromě peněžních sporů (*kanekudži* 金公事) rostla i nespokojenost rolníků způsobená neefektivitou vlády splňovat jejich požadavky. V 17. století byl roční průměrný počet rolnických povstání (*hjakušó ikki* 百姓一揆) 4,2, nicméně v druhé polovině 18. století už počet čítal 13.¹⁶⁴ Vláda tedy musela podniknout kroky k zefektivnění administrativy, což se projevovalo zaváděním meritokraticky orientovaných opatření. Jako příklady meritokratických

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 6.

¹⁶¹ Leupp, Gary P. a De-min Tao (eds.), *The Tokugawa World*, s. 1075.

¹⁶² Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*, s. 44.

¹⁶³ Leupp, Gary P. a De-min Tao (eds.), *The Tokugawa World*, s. 1076.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 1077.

kroků byla vybrána opatření pátého šóguna Cunajošiho (徳川綱吉, 1646-1709) a osmého šóguna Jošimuneho (徳川吉宗, vládl 1684-1751).

3.2.1 „Benevolentní vláda“ šóguna Cunajošiho

Meritokratické uchopení vlády bylo v případě šóguna Cunajošiho (vládl 1680 -1709) úzce propojeno s čínským konceptem „benevolentní vlády“ (*džinsei* 仁政) a *cestou božských mudrců*. To bylo patrně způsobeno jeho rozchodem se „starými“ samurajskými hodnotami, které vnímal jako založené na násilí či jdoucí proti principům lidskosti.¹⁶⁵ Velká část jeho vzdělání měla totiž základ v učení konfucianismu - o němž si nechával přednášet od Ogjú Soraie - zdůrazňující ctnost, benevolentní vládu a úctu k předkům,¹⁶⁶ a nikoli pěstování bojových schopností. Pod vlivem konfucianismu projevoval snahy o budování solidního morálního základu v prostém obyvatelstvu např. vyvěšováním veřejných tabulí (*kósacu* 高札) s konfuciánskými hesly zdůrazňující synovskou oddanost, šetrnost a pracovitost.¹⁶⁷

Cunajošiho politika za účelem zvýšení efektivity byrokracie usilovala o kultivaci morálky samurajů a podnikala kroky k jejich vzdělávání. Na šógunátním dvoře se pořádaly přednášky o konfucianismu a některé z nich vedl sám Cunajoši.¹⁶⁸ To ukazuje jeho kladný vztah ke vzdělání a vzdělávání, jako by se snažil stát učitelem pro ostatní společnost, směřovat ji správným směrem a naplnit tak ideál ctnostného panovníka, o kterém mluví Jamaga Sokó. Roku 1691 bylo také založeno konfuciánské učiliště *Jušima Seidó* (湯島聖堂), kde byli vzdělávání šógunátní úředníci a o kterém bude více řečeno v následující kapitole.

Dalším způsobem vzdělávání samurajů bylo pořádání debat. Existuje dokumentace o konání debat v rezidenci Janagisawy Jošijasua, který byl *velkým komořím* (*sobajónin*) Cunajošiho a který zaměstnával Ogjú Soraie jakožto vzdělaného a schopného rádce. Zde se konaly debaty, kde Jošijasua shromáždil konfuciánské učence a knížata a u této příležitosti bylo zjevné nižší vzdělání knížat než učenců výrazně nižší hodnosti.¹⁶⁹ Takto si Cunajoši také ověřoval, že lidé vysokého postavení nemusí být nutně vzděláni a kompetentní na vysoké funkce, které dědili. Byly to tedy debaty, které shlukovaly lidi vyšších i nižších hodností, což měl Cunajoši ve zvyku i při jmenování úředníků.

¹⁶⁵ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 133.

¹⁶⁶ Strong, Tyler. „Intellectual Biography – Japan.“ In: *The Wittenberg History Journal*, s. 51.

¹⁶⁷ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 428.

¹⁶⁸ Strong, Tyler. „Intellectual Biography – Japan,“ s. 51.

¹⁶⁹ Bodart-Bailey, Beatrice M. *The Dog Shogun: The Personality and Policies of Tokugawa Tsunayoshi*, s. 118

Cunajoši se také pokusil o restrukturalizaci byrokratického aparátu motivovanou meritokratickým charakterem vlády. Pravděpodobně inspirován přednáškami Ogjú Soraie, který podporoval zaměstnávání byrokratů na základě jejich schopností, obsazoval důležité pozice kompetentními jedinci. Již na počátku své vlády roku 1680 učinil nekonvenční krok v podobě zbavení funkce vlivného vrchního seniora Sakaie Tadakija (酒井忠清, 1624-1681), který byl známý přijímáním úplatků, požitkářstvím a neefektivní správou země.¹⁷⁰ I přes nejvyšší pozici ve vládě po šógunovi se prokázal vadou na charakteru a politickou nekompetentností a byl tedy Cunajošim zbaven funkce. Nekonvenčním krokem to bylo také proto, že Cunajoši si necenil tradice osobních vztahů s rodem Sakai, která byla od 16. století vazaly rodu Tokugawa.¹⁷¹ Rovněž, při určování nových úředníků majících na starost zlepšení efektivity správy Tokugawských držav (*tenrjó*), pověřil tímto úkolem úředníky vysokých i nižších hodností, což rovněž nebylo zvykem.¹⁷² Roku 1682 také ustanovil skupinu zkušených a znalých úředníků majících na starost dohled nad úředníky na úřadu pro finance (*kandžóšo* 勘定所). Tito inspektoři byli vybíráni na základě svých schopností, nikoli na základě rodové dědičnosti či výši hodnosti, tak jako byli předtím vybráni úředníci úřadu pro finance.¹⁷³

Podstatným problémem pro šógunátní pokladnu byly nesrovnalosti ve výběru daní, což bylo pravděpodobně způsobeno podvody lokálních správců (*daikan* 代官). Na začátku období Edo bylo žádoucí stanovit výběřčím daní někoho spjatého s místním prostředím za účelem upevnění autority nového režimu, nicméně jak byl již v tomto bodě systém šógunátní správy upevněn, vznikala zde prostor pro trvalé lokální vazby místních rodů a rodů správců, neboť se jejich funkce získávaly dědičně. Cunajoši proto upřel pozornost na výměnu tohoto personálu. V reakci na výsledky z vyšetřování aktivit správců a kvůli nežádoucím osobním vazbám byla řada z nich odvolána.¹⁷⁴ Tento krok byl logický, neboť upevňování soukromých vztahů nezávislých na šógunátu představovaly jednak finanční komplikace, jednak podporovaly potenciální politickou hrozbu pro šógunát.

Cunajoši také provedl další změny v šógunátní administrativě. Ve své snaze jmenovat nové úředníky, tzn. úředníky, kteří nebyli z rodů tradičně zastávající jednotlivé úřední pozice, však narazil na úředníky, kteří na základě dědění svých postů po generace byli mocensky silní

¹⁷⁰ Sansom, George. *A History of Japan, 1615-1867*, s. 63.

¹⁷¹ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 432.

¹⁷² Tamtéž, s. 433.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 434-435.

do takové míry, že mohli projevit odpor vůči vytváření nových pozic pro „nově příchozí.“¹⁷⁵ Proto využil již existující mechanismus *komořích* (*sobašú* 側衆, jejich počet činil šest až sedm úředníků), kterým výrazně navýšil povinnosti, aby měl záminku pro vytvoření doplňující, avšak vlivné funkce *velkého komořího* (*sobajónin* 側用人). Funkce *velkého komořího* jakožto pravé ruky šóguna spočívala v zajišťování komunikace mezi šógunem a *radou starších* (*ródžú*) a zároveň v kontrole jejich aktivit, neboť potenciál uzurpace moci jednotlivých úředníků byl značně vysoký. Co se týče úřadu *komořích* (*sobašú*), nejen, že zde Cunajoši obsazoval schopné a zkušené lidi, ale tento úřad také fungoval jako „testovací pole“ pro prověření schopností jednotlivých úředníků.¹⁷⁶ Tento přístup se velmi podobá návrhu výběru personálu, který formuloval Ogiú Sorai ve svých *Rozpravách o politice*.

Z těchto kroků je zřejmé, že Cunajoši nečinil přílišné snahy o dodržování tradic jmenování úředníků, ale spíše byl pevně přesvědčen o nutnosti řídit se ideálem *benevolentní vlády*, která zahrnovala podporu meritokracie v šógunátní správě podobně jako to údajně realizovali *božští mudrci*, či navrhol Ogiú Sorai. Cunajošihy kroky se tedy jeví jako prvním seriózním pokusem o implementaci meritokratických hodnot a pokusů o řešení problémů spjatých s dělbou moci vycházející z principů primogenitury. Charakter těchto opatření dále do vysoké míry zachycuje silný odklon od tradiční samurajské kultury založené na principech primogenitury, a naopak příklon k upřednostňování vzdělání, kultivace morálky a obratných byrokratických schopností.

Ideál „benevolentní vlády“ a meritokracie, se však ukazoval být v některých ohledech kontroverzní. To bylo způsobeno Cunajošihy značně autokraticky orientovaným chováním a postupy. Cunajoši ve své snaze o efektivní vládu na své úředníky kladl mnoho povinností a vysoká očekávání. Za jeho vlády z celkem čtrnácti úředníků majících funkci *velkého komořího* dokázal Cunajošihy náročná očekávání naplnit pouze Janagisawa Jošijasu, který „pracoval ve dne v noci.“¹⁷⁷ U ostatních byla častá rezignace z důvodu slabého zdravotního stavu, což by bylo jistě pochopitelným důvodem pro odstoupení, avšak tento důvod mělo šest z deseti rezignací a ostatní tři byly ukončeny z důvodu nedostatečného entuziasmu vykonávat své povinnosti a tím pádem se úředníci stali „nevhodnými“ pro svou funkci.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Bodart-Bailey, Beatrice M. *The Dog Shogun: The Personality and Policies of Tokugawa Tsunayoshi*, s. 106.

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 115.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 108.

Za období své vlády zkonfiskoval majetek či jeho část celkem 46 knížatům, z nichž mnoho z nich byli tradiční podporovatelé Tokugawů, stejně jako rodina již zmíněného Sakaie Tadakija. Důvodem pro konfiskaci bylo většinou nemorální chování způsobené politickými potyčkami v jednotlivých doménách končících i prolitím krve (např. v knížectví Takada).¹⁷⁹ Existují také zprávy, že daimjó z knížectví Sendai mluvil o Cunajošim jako o člověku, kterému se ani netroufne podívat do očí – pravděpodobně proto, aby jej nepobouřil – a před kterým se automaticky ihned ukláněl. Od vlády předešlého šóguna Iecuny se tohle údajně změnilo.¹⁸⁰ Je tedy pravděpodobné, že Cunajoši svým autokratickým chováním, kterým chtěl získat autoritu až absolutního vládce v době byrokratizovaného státu, ve kterém byl prostor pro uzurpaci moci pro politicky obratné úředníky, o sobě vytvořil obraz opresivního vládce až příliš jednjícího ze svého pevného přesvědčení. Z důvodu nelibosti knížat, která byla součástí již zavedené pevné struktury systému *bakuhan*, tento způsob vlády nebyl dlouhodobě udržitelný.

Co se týče přijatých úředníků, byli to často lidé, kteří již byli Cunajošihou podřízenými před jeho ustanovením šógunem, jako například Makino Norisada (牧野則定, 1634-1712) nebo zmíněný Janagisawa Jošijasu. Dosazování svých rádců na důležité pozice bylo dosavadní praxí, kterou v šógunátní administrativě započal sám Iejasu. Tudíž platí, že na vysoké funkce se dostávali úředníci osobně spjatí s šógunem, což neznamená velkou změnu oproti dřívějšímu stavu. To představuje rozpor se zaváděním meritokracie. Přesnější formulací je tedy spíš to, že Cunajoši se snažil na důležité pozice obsazovat lidi, kterým věřil, a tím podporoval dosavadní praxi důrazu na osobní vztahy, avšak vyvíjel snahy na zpretrhání osobních vazeb na nižší úrovni šógunátní správy (např. lokální správci), které nemohl kontrolovat.

Další z Cunajošihou postupů bylo kladení vysoké míry autority a moci do rukou jednoho člověka. Nově dostal každý z *rady starších* na starost jednu specifickou oblast, přičemž dosud byla praxe taková, že si jednotlivé oblasti úředníci střídali.¹⁸¹ Ku příkladu *ródžú* Hotta Masatoši dostal do kompetence celou správu tokugawských držav či Ogiwara Šigehide (荻原重秀, 1658-1713), který měl vedoucí pozici na úřadu pro finanční záležitosti (*kandžóšo* 勘定所), dostal absolutní kontrolu nad řešením finančních problémů šógunátu. Řešení Ogiwary pro získání více prostředků do šógunátní pokladnice byla devalvace měny. Ta ze začátku fungovala a podporovala půjčky obchodníků samurajům, které s postupným

¹⁷⁹ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 430.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 431.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 433.

chudnutím potřebovali, nicméně v konečném důsledku tato politika nebyla dlouhodobě příliš efektivní, neboť s devalvací šla ruku v ruce inflace a tím i dramatický růst cen.¹⁸²

3.2.2 Meritokracie šógunu Jošimuneho

Po nepříliš dlouhém období vlád šestého šógunu Tokugawy Ienobua (徳川家宣, vládl 1709-1712) a sedmého šógunu Tokugawy Iecugua (徳川家継, vládl 1713-1716) se stal osmým šógunem Tokugawa Jošimune. Jošimune měl zkušenosti ze správy svého domácího knížectví Kii (*Kii-han* 紀伊藩), ve kterém byl před jmenováním do funkce 10 let knížetem a ve kterém měl pověst dobrého vládce.¹⁸³ Jeho cílem bylo podniknout nutné kroky k zefektivnění šógunátní administrativy.

S Jošimuneho vládou jsou nejčastěji spojovány reformy Kjóhó (*Kjóhó kaikaku* 享保改革), což je souhrnný název pro sérii reforem vydávaných přibližně mezi lety 1721-1730, které měly za cíl zlepšit finanční situaci šógunátu. Jošimune se snažil o reformu monetární politiky s pomocí návrhů jeho rádce Araie Hakusekiho (新井白石, 1657-1725), které se týkaly stáhnutí stříbrných a zlatých mincí z oběhu, dočasným zavedením papírových poukázek a jejich pozdějším vyplacení mincemi měděnými.¹⁸⁴ Dále se snažil zlepšit finanční situaci samurajů oslabením pozice obchodníků např. omezením jejich práv vlastnit půdu, regulací lichvářství, zákazem navyšování cen rýže a nebo získáním kontroly nad trhem rýže v Ósace, nicméně žádný z těchto zákazů a omezení neměly velký efekt.¹⁸⁵

Kromě fiskálních opatření obrátil Jošimune svou pozornost k zefektivnění šógunátní administrativy např. propouštěním nekompetentních úředníků a jejich nahrazování jinými.¹⁸⁶ Avšak nejvýznamnějším opatřením v této oblasti bylo zavedení meritokraticky orientovaného systému *tašidaka* (足高) roku 1723. Jak bylo řečeno, pro jmenování na specifickou pozici, musel samuraj splňovat specifickou výši služného, tudíž pro samuraje s nízkým služným neexistoval způsob, jak se dostat na lepší pozici ve správě, než jim dovoloval jejich plat. Systém *tašidaka* tedy spočíval v tom, že těm samurajům, kteří měli nízké služné bylo přidáno do takové výše, aby mohli být na specifickou pozici jmenováni. Toto navýšení důchodu však bylo jen po

¹⁸² Tamtéž, s. 436-37.

¹⁸³ Tamtéž, s. 21.

¹⁸⁴ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 282.

¹⁸⁵ Tamtéž, s.301.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 303.

dobu působení samuraje ve funkci.¹⁸⁷ Tohle však není poprvé, kdy byl podobný systém implementován.

Ku příkladu v polovině 17. století v knížectví Fukujama navýšil kníže jednomu samurajovi služné ze 100 *koku* na patnáctinásobek, aby mohl být jmenován do *rady starších*. To bylo však spíše projevem favoritismu, který byl mnohými odsuzován jako nespravedlivý a motivovaný korupcí.¹⁸⁸

System *tašidaka* měl tedy za úkol otevřít šógunátní administrativu schopným samurajům (*džinzai*) i přes omezení dědičného systému (*sešúsei*). Souběžně vzrůstaly příležitosti pro učitele se vzrůstající tendencí zefektivňovat vzdělání jak samurajů, tak prostého obyvatelstva. Obzvláště byla poptávka po schopných lidech na finančním úřadě *bakufu* (*kandžóšo* 勘定所) a lidé, kteří do úřadu byli jmenováni, zde poté zůstali celý život zatímco byli odměňováni za své schopnosti povýšením.¹⁸⁹ Jak zmíním v další kapitole, tento systém nabízel možnosti i pro mladší syny nižších samurajských rodin, kteří často neměli příznivé vyhlídky, si osvojit schopnosti či si obstarat vzdělání, pro získání lepší životní perspektivy v podobě založení si své vlastní rodiny.¹⁹⁰ Tento systém měl však slabinu. Kvůli přidávání služného k původnímu důchodu byli často kandidáti, kteří by byli pro nějakou pozici kompetentní, ale měli dědičně vysoký plat, přehlíženi.¹⁹¹ Navíc se stávalo, že samurajové nižší hodnosti nabízeli úplatek za jmenování, neboť měli díky tomuto systému hodně, co získat. V neposlední řadě bylo také časté vyhýbání se jmenování samurajů s velmi nízkým služným, neboť rozdíl, který by musel šógunát vyplácet, by byl příliš vysoký.¹⁹²

Řešení hospodářských a finančních problémů narážela na inherentní rozpory zavedeného systému. Opatření vydávaná v rámci naturálně založeného hospodářství, jehož funkcí bylo upevnit ekonomickou moc samurajů, se s postupující urbanizací a monetizací zemědělství stávala neefektivními. Povýšením samurajů na vládnoucí vrstvu, jejich oddělením od venkova, nařízením zdržovat se ve městech, se sílicí rolí obchodu a zbožněpeněžních vztahů se prohlubovala chudoba samurajů, kteří si často půjčovali od obchodníků, což dále zhoršovalo jejich finanční situaci. Tyto problémy se šógunát snažil řešit politicko-ekonomickými opatřeními, jako například nařízením o šetrnosti, snahou napravit morální směřování

¹⁸⁷ Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*, s. 191.

¹⁸⁸ Hall, John, *The Cambridge History of Japan IV.*, s. 232.

¹⁸⁹ Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*, s. 191.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 192.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 193.

¹⁹² Tamtéž.

společnosti, reformou monetární politiky či zákazy motivovanými kontrolou cen rýže a komodit. Dalším řešením bylo zefektivnění administrativy například výměnou lokálních správců zodpovědných za výběr daní, zaměstnávání schopných úředníků do šógunátní správy, vzděláváním samurajů či přidáváním služného pro splnění kvalifikace na specifickou pozici.

4 Vzdělávání úředníků v období Edo

Koncept meritokracie v současnosti označuje vládu či vládnoucí vrstvu nejen schopných, ale i vzdělaných jedinců, přičemž vzdělání v ideálním případě představuje „doklad“ o těchto schopnostech. Vzdělání tak tvoří protiváhu systému založeném na dědičném získávání pozic charakteristickým pro období Tokugawa, oproti systému opírajícímu se o výsledky dosažené vzděláním. S rostoucím vědomím západní imperiální expanze rostla rovněž nutnost produkce schopných byrokratů (*džinzai*), kteří by se s touto novou výzvou dokázali vypořádat. Z tohoto důvodu začala nabývat na významu role vzdělávání, přičemž vzdělávací instituce měly mít na starost produkci *džinzai*. Měl však aspekt vzdělání vliv na kariéru byrokrata v druhé polovině období Edo, či v této oblasti stále přetrvával vliv dědičného systému? Tato kapitola se pokusí odpovědět na otázku role vzdělání a vzdělávání úředníků ve vztahu k jejich rodové a individuální kariéře.

Vzdělanost byla v Japonsku tradičně spojována s buddhismem. Ve středověku to byli zenoví mniši, pod jejichž vedením se samurajové vysokého postavení (např. hejtmani *šugo*) vzdělávali v konfucianismu a čínské poesii.¹⁹³ Vztah samurajů ke vzdělání nebyl na začátku období Edo příliš blízký, neboť svět vzdělanosti byl samuraji považován za specialitu „slabých mnichů.“¹⁹⁴ Povědomí samurajské vrstvy o vztahu vzdělání a buddhismu také ilustruje příklad konfuciánského učence Hajaši Razana, jenž proto, aby se stal poradcem *bakufu*, musel přijmout tonzuru a stát se buddhistickým mnichem.¹⁹⁵ Buddhismus v úzkém sepětí se vzděláním začal od 17. století nahrazovat konfucianismus. Konfuciánští učenci jako např. Fudžiwara Seika (藤原 惺窩, 1561-1619) původně rovněž mnich, se začali distancovat od buddhismu a svou pozornost obrátili čistě ke studiu (neo)konfucianismu, který měl přispět k dlouhému trvání nadvlády rodu Tokugawa.¹⁹⁶ Konfucianismus se zdál být vhodnější a praktičtější pro záležitosti týkající se chodu státní správy a pro pěstování morálního základu jedince. Postoje vůči vzdělání se od 17. století začaly měnit i mezi samurajskou vrstvou.

Tokugawa Iejasu začal podporovat vzdělanost financováním knihoven a tisku knih v duchu prvního článku *Zákoníku pro vojenské rody* (*Buke šohatto*), který nabádá samuraje k pěstování své „civilní“ stránky (*bun*). Jeho příkladu poté následovala i ostatní knížata, která

¹⁹³ Yamamura, Kozo (ed.). *The Cambridge History of Japan III*, s. 602.

¹⁹⁴ Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*, p. 1. nebo Jansen, Marius. *The Making of Modern Japan*, s. 187

¹⁹⁵ Bodart-Bailey, Beatrice M. *The Dog Shogun: The Personality and Policies of Tokugawa Tsunayoshi*, s. 17.

¹⁹⁶ Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*, s. 14.

zakládala lenní školy (*hankó* 藩校) ve svých knížectvích.¹⁹⁷ Podpora vzdělání, která se už v tomto bodě rovnala podpoře studia konfucianismu, se také projevila roku 1630 pověřením učence a rádce šógunátu Hajašiho Razana třetím šógunem Iemicuem k založení konfuciánského učiliště *Senseiden* (先聖殿).¹⁹⁸

Tato akademie se stala soukromým učilištěm (*šidžuku* 私塾) rodiny Hajaši (林) a v 70. letech 17. století již měla pevně stanovená kurikula zaměřující se na Zhu Xiho neokonfucianismus.¹⁹⁹ Systém této školy byl založen na učení pěti předmětů (*goka* 五科) a desítistupňovém hodnocení (*džútó* 十等)²⁰⁰. Učily se zde předměty obsahující studium konfuciánských klasických knih (*keika* 経科), čínské poesie (*šika* 詩科) a prózy (*bunka* 文科), četbu textů (*dokušoka* 読書科) a japonská studia (*wagakuka* 倭学科).²⁰¹

Toto učiliště bylo přesunuto do Jušimy šógunem Cunajošim. Roku 1797 však nastala velká změna pro tuto akademii, neboť se z původně soukromého učiliště stala oficiální šógunátní akademie nesoucí název Šóheizaka Gakumondžo (昌平坂学問所) či zkráceně Šóheikó (昌平校) mající za cíl školit byrokraty.²⁰² Další výklad bude věnován fungování této školy a následně analýze uplatnění studentů této školy.

4.1 Akademie Šóheizaka

Vznik akademie Šóheizaka je neoddelitelně spjat s reformami Kansei (*Kansei kaikaku* 寛政改革), které mimo řešení finančních problémů šógunátu také zahrnovaly reformu vzdělávacího systému (*gakusei kaikaku* 学制改革). V rámci těchto reforem šógunát vydal *Zákaz cizích učení* (*Igaku no kin* 異学の禁), který zakazoval studium jiného učení, nežli Zhu Xiho neokonfucianismu.²⁰³ Jedním z důvodů pro vydání tohoto zákazu bylo sjednocení kurikula a standardů pro zkoušky na akademii Šóheizaka.²⁰⁴ Člověkem, který ovlivnil návrh na ustanovení Zhu Xiho konfucianismu ortodoxním učení, byl Bitó Džišú (尾藤二州, 1745-1814), jeden ze „tří profesorů období Kansei“ (*Kansei no san hakase* 寛政の三博士), kteří

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 18.

¹⁹⁸ Totman, Conrad. *Early modern Japan*, s. 97.

¹⁹⁹ Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*, s. 20.

²⁰⁰ Etó, Šigehiro a Mači, Sendžúró. *Kangaku to Kangakudžuku*, s. 33.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Tamtéž, s. 40.

²⁰³ Neboli „ortodoxní učení“ (*seigaku* 正学).

²⁰⁴ Makabe, Džin. *Tokugawa kóki no gakumon to Seidži: Šóheizaka Gakumon-džo džuša to bakumacu gaikó henjó*, s. 83.

se všichni podíleli na chodu akademie.²⁰⁵ Dalšími dvěma profesory byli Šibano Ricuzan (柴野栗山, 1736-1807) a Koga Seiri (古賀精里, 1750-1817), kteří byli společně s Bitó Džišúem zaměstnání šógunátem jakožto „schopní lidé“ (*džinzai* 人材) i navzdory svému prostému původu,²⁰⁶ což naznačuje posun směrem k meritokratickému způsobu uvažování.

Jak bylo řečeno, tato akademie byla přeměněna z akademie vzdělávající učence na instituci, která měla sloužit ke školení byrokratů. Roku 1798 vydal šógunát zákon, který nařizuje vzdělávání vazalů (*bakušin* 幕臣) patřících do kategorií *hatamoto* a *gokenin*, kteří dostávali služné pod 10 000 koku rýže.²⁰⁷ Od roku 1801 zde mohli studovat také samurajové mimo struktury přímých vazalů šógunátu jako např. knížecí vazalové (*hanši* 藩士) a róninové (samurajové bez pána) z celé země. Ti měli od těch dříve zmíněných oddělenou ubytovnu nesoucí název *Šóseirjó* (書生寮).²⁰⁸

4.1.1 Fungování akademie

Co se týče oblastí studia, které se zde učily a ze kterých se poté konaly *Zkoušky prověřující znalosti* (*gakumon ginmi* 学問吟味), ty měly podobnou náplň jako dřívější akademie rodiny Hajašiů. Změna v obsahu předmětů bylo vynechání japonských studií,²⁰⁹ což naznačuje tehdejší představy o úzkém sepětí úspěšné byrokracie a *čínské* vzdělanosti. *Zkoušky prověřující znalosti* měly sloužit jako způsob, jak vybírat byrokraty do státního aparátu. Skládání těchto zkoušek nebylo pro všechny studenty možné, neboť podmínkou pro skládání zkoušek byla příslušnost k vrstvě *hatamoto* a *gokenin*.²¹⁰ Nicméně, kritérium pro zaměstnání do státní správy byla příslušnost k vrstvě *hatamoto* a nutnost být hlavou rodiny²¹¹ či nejstarším synem - tedy budoucím dědicem (*sórjó* 惣領).²¹² Přístup k pozicím v šógunátní správě byl tedy „otevřen“, ale pouze vazalům splňující kritéria, která se dala získat pouze na základě příslušnosti k dané společenské třídě, tudíž se zde objevují náznaky rekrutovat talenty z řad nižších samurajů, avšak se nedá mluvit o systému „rovných příležitostí“.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ Etó, Šigehiro a Mači, Sendžúró. *Kangaku to Kangakudžuku*, s. 40.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 40-41.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 42.

²⁰⁹ Makabe, Džin. *Tokugawa kóki no gakumon to Seidži: Šóheizaka Gakumon-džo džúša to bakumacu gaikó henjó*, s. 123.

²¹⁰ Tamtéž, s. 127.

²¹¹ Paramore, K. N. „The Nationalization of Confucianism: Academism, Examinations, and Bureaucratic Governance in the Late Tokugawa State,” s. 43.

²¹² Išii, Kó. „Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumon ginmi,” s. 157.

I přesto, že ostatní studenti neměli k této zkoušce, která byla obdobou čínských úřednických zkoušek (č. *keju*, j. *kakjo*, 科挙), potřebnou kvalifikaci, studenti bydlící na koleji Šoseirjó, měli možnost se zúčastnit zkoušek *sakumon* (策問), které spočívaly v zadání vybraného tématu či problému a na něj měli studenti napsat řešení v podobě eseje. Témata těchto esejů se pohybovala od politických témat dotazující se na řešení tehdejších problémů buddhismu, na Zhu Xiho neokonfucianismus, na obecné tehdejší problémy, na interpretaci konfuciánských klasických knih po témata filozofická.²¹³ Tyto eseje poté odevzdali a konfuciánští učenci, jejich učitelé, jim poskytovali návrhy na úpravy či komentáře. Kritiku esejů si také studenti poskytovali mezi sebou,²¹⁴ což podporovalo kritické myšlení studentů a potenciálně jejich nepřímou účast na politice, neboť se dá usoudit, že tyto studentské eseje mohly sloužit jako způsob shromažďování návrhů pro šógunát na řešení tehdejších problémů.

Vyměňování názorů na jednotlivá témata esejů pak vytvářelo debaty mezi studenty pocházejících z různých částí země a vznikala tedy zajímavá síť vzdělaných nižších samurajů.²¹⁵ To podporovaly i metody akademie Šóheizaka spočívající v pořádání přednášek (*kóšaku* 講釈) a seminářů (*kaidoku* 会読), kde se ve většině případů četly texty z klasických konfuciánských spisů (*keišo* 經書) či historické spisy (*šišo* 史書), o nichž se poté na semináři diskutovalo.²¹⁶ Z dostupných zdrojů je potvrzeno, že se na akademii Šóheizaka, nejpravděpodobněji již na zmíněné koleji Šoseirjó, potenciálně uskutečňovaly i debaty ohledně názorů na lojalitu k císaři (*kin'ó* 勤王) a na lojalitu k šógunátu (*sabaku* 佐幕), neboť se zde shromažďovali samurajové z celé země.²¹⁷ Debaty o politické situaci se mezi studenty konaly i navzdory zákazu šógunátu tyto věci probírat,²¹⁸ což ukazuje na rozvolněnost myšlenkových proudů, který nakonec doprovázel pád šógunátu.

Hodnocení zkoušek mělo podobný systém, jako systém akademie rodiny Hajaši (systém deseti úrovní *džútó*), nicméně na kvalifikaci pro jmenování na pozici v šógunátní správě, musel student dosáhnout první (*kinoe* 甲) či druhé (*kinoto* 乙) úrovně.²¹⁹ Otázkou zbývá,

²¹³ Makabe, Džin. *Tokugawa kóki no gakumon to Seidži: Šóheizaka Gakumon-džo džušo to bakumacu gaikó henjó*, s. 127-128.

²¹⁴ Tamtéž, s. 127.

²¹⁵ Etó, Šigehiro a Mači, Sendžúró. *Kangaku to Kangakudžuku*, s. 42.

²¹⁶ Tamtéž, s. 44.

²¹⁷ Tamtéž, s. 47.

²¹⁸ Tamtéž, s. 46.

²¹⁹ Paramore, K. N. "The Nationalization of Confucianism: Academism, Examinations, and Bureaucratic Governance in the Late Tokugawa State," s. 43.

zda se účastníci těchto zkoušek v šógunátní správě skutečně uplatnili. V další části tedy bude následovat analýza dostupných informací o studentech.

4.2 Jmenování na pozice (*ban'iri* 番入り)

Podle Išiiho práce (2009) citující statistiky Hašimota (1993), je zřejmé, že účastníci těchto zkoušek byli na administrativní pozice skutečně přijati. Mezi lety 1794 a 1806, kdy bylo provedeno celkem 5 zkoušek *gakumon ginmi*, ze 129 účastníků dosáhlo hodnocení *kinoe* 16 a hodnocení *kinoto* 67. Nicméně na administrativní pozice bylo přijato pouze 5 studentů s hodnocením *kinoe* a 24 studentů s hodnocením *kinoto*, tudíž na reálné pozice dosáhla pouze třetina úspěšných studentů.²²⁰ Navíc, pozice, na které byli studenti jmenováni, závisely na pozici, kterou zastával jejich rod.²²¹ Znovu tedy můžeme demonstrovat, že otevřenost šógunátní správy novým talentům i po splnění kritérií byla omezena systémem dědičného původu (*sešúsei* 世襲制).

Co se týče konkrétních pozic, z dostupných informací víme o úspěšných studentech, kteří složili zkoušku *gakumon ginmi*: Toda Udžijoši (戸田氏栄, 1799-1858), Mizuno Tadanori (水野忠徳, 1810-1868) a Ido Hiromiči (井戸弘路, ?- 1855), kteří byli jmenováni na důležitou pozici *správce Uragy* (*Uraga bugjó* 浦賀奉行).²²² Pozice *správce Uragy* patřila do kategorie *správce dalekých zemí* (*ongoku bugjó* 遠国奉行) a spočívala v kontrole nákladu zboží, které připlouvalo do Eda. V závěrečné fázi šógunátu (*bakumacu* 幕末, přibližně 50. a 60. léta 19. st.) se tato funkce stala významnou z hlediska diplomacie, neboť měla na starost vyjednávání se zástupci Spojených států, např. s komodorem Matthew C. Perryem (1794 - 1858).²²³ Dalšími úspěšnými účastníky, kteří se uplatnili v šógunátní správě, byli vazalové *hatamoto* Tójama Kagekuni (遠山景晋, 1764-1837) a Cucui Masanori (筒井政憲, 1778-1859). Tójama Kagekuni skládal zkoušky roku 1794 s nejlepším hodnocením (*hinoe*) a roku 1802 byl zaměstnán jako inspektor (*mecuke*, 目付), což byla funkce, která měla na starost dohled nad vazaly. Roku 1809 se také stal *správce Nagasaki* (*Nagasaki bugjó*, 長崎奉行) a roku 1819

²²⁰ Išii, Kó. „Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumon ginmi,“ s. 159.

²²¹ Tamtéž.

²²² Etó, Šigehiro a Mači, Sendžúró. *Kangaku to Kangakudžuku*, s. 45.

²²³ Kotobanku. Online. Dostupné z: <https://kotobank.jp/word/浦賀奉行-35280#w-2221795>. (poslední přístup 24.11. 2024).

správcem úřadu pro finance (*kandžó bugjó*, 勘定奉行).²²⁴ Cucui Masanori skládal zkoušky roku 1803 s hodnocením *hinoe* a stejného roku se stal vyučujícím na akademii. Roku 1816 také dostal funkci *mecuke* a následujícího roku se stal správcem Nagasaki.²²⁵ Cucui také sehrál důležitou roli při diplomatických jednáních s ruským admirálem jménem Ephimius Putyatin (1803-1883).²²⁶ Nejenže oba našli uplatnění v šógunátní správě, ale také dosáhli povýšení na důležité pozice. Dále se dá říct, že akademie Šóheizaka byla schopna poskytnout vzdělání pro produkci schopných úředníků, kteří měli významné diplomatické role v období závěrečné fáze šógunátu (*bakumacu* 幕末).

Kromě těchto úředníků by neměl být opomenut ani japonský básník a prozaik Óta Nanpo (太田南畝, 1749-1823), který je proslulý pro rozvoj japonské satirické poesie *kjóka* (狂歌). Nicméně, na krátký čas své literární kariéry zanechal a rozhodl se usilovat o kariéru úředníka. Roku 1794 se pokusil složit zkoušku *gakumon ginmi* a byl jeden ze tří úspěšných studentů, kteří měli nejlepší hodnocení (*kinoe*). Na základě toho byl záhy jmenován na nižší pozici v souladu se společenským postavením jeho otce, avšak díky svým schopnostem byl povýšen a přesunut na úřad pro finance (*kandžóšo* 勘定所) a v rámci tohoto úřadu rovněž dosáhl povýšení.²²⁷ Óta byl pravděpodobně známý již před skládáním zkoušek a jmenováním a dá se předpokládat, že to mu pravděpodobně napomohlo k rychlému zaměstnání ve správě,²²⁸ nicméně zkoušky mohly fungovat jako oficiální uznání šógunátu v jeho intelektuálních schopnostech. Jinými slovy, výsledek zkoušky poskytoval Ótovi potřebné „razítko“. Ótův případ dokazuje, že i navzdory počátečnímu jmenování na základě jeho původu, se byl schopen pomocí svých schopností, a nikoli původu, posunout ve své individuální kariéře.

Společně s šancí na uplatnění v administrativě úspěšným složením zkoušky *gakumon ginmi* bylo také možné dostat zaměstnání skrze doporučující dopis od někoho z vyučujících akademie. Pro ty studenty, kteří dosáhli třetího nejlepšího stupně hodnocení (*hinoe* 丙), či pro ty, kteří pravidelně dodržovali docházku, si bylo možné tímto dopisem zajistit či urychlit přijetí.²²⁹ Studenti, kteří dosáhli hodnocení *hinoe* a výše byli pravděpodobně osvobozeni od běžných

²²⁴ Tamtéž, Dostupné z: <https://kotobank.jp/word/遠山景晋-104520> (poslední přístup 25.11.2024).

²²⁵ Tamtéž, Dostupné z: <https://kotobank.jp/word/筒井政憲-19175> (poslední přístup 25.11.2024).

²²⁶ Išii, Kó. „Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumon ginmi“, s. 163.

²²⁷ Paramore, K. N. „The Nationalization of Confucianism: Academism, Examinations, and Bureaucratic Governance in the Late Tokugawa State,” s. 45.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž.

přijímacích procedur do šógunátní administrativy.²³⁰ Dobré výsledky u zkoušek, či příznivé výkony na půdě akademie mohly pomoci uchazečům na cestě k zaměstnání a výhodu oproti uchazečům bez podobného vzdělání.²³¹ Tento nově meritokraticky orientovaný systém založený na výsledcích ze zkoušek tedy poskytoval v rámci daných hranic posun v individuální kariéře samurajů.

Nejen, že tedy akademie Šóheizaka poskytovala možnost uplatnění studentům s nejlepšími výsledky, kteří by se na podobné pozice nedostali, ale také reprezentovala snahy šógunátu o institucionalizaci vzdělání personálu a systematizaci (oproti *reformám Kjóhó* osmého šóguna Jošimuneho) jeho výběru na základě schopností. Jak poukazuje Paramore, tato akademie také ztělesňovala v povědomí veřejnosti symbol odměňování schopných jedinců a oficiální uznání vztahu mezi schopnými byrokraty a politickým jednáním.²³²

Mezi účastníky zkoušek, kteří byli zaměstnání jako úředníci, byli i adoptivní synové.²³³ Adopce v samurajské vrstvě byly častou praxí po celé období Edo. Nejčastějšími důvody bylo zachování kontinuity rodu při absenci pokrevně spřízněného nástupce a zároveň ve větším měřítku zachování celé vládnoucí samurajské vrstvy. Bez zajištění dědice rodu vyvstávalo nebezpečí eliminace rodu ze samurajské vrstvy (*ši*), což by znamenalo ztrátu služného, a tudíž společenského postavení.²³⁴ Skrze adopci do rodiny s vyšším podílem služného byli schopni samurajové z rodů s nižším služným získat potřebnou kvalifikaci pro ucházení se o místo v byrokracii.²³⁵

Zajímavou okolností, kterou pozoruje ve své práci Išii, je motivace vazalů *gokenin* či mladších synů *hatamoto* skládat zkoušku *gakumon ginmi*. Je totiž pravdou, že vazalové *gokenin* či mladší synové *hatamoto* potřebnou kvalifikaci pro získání zaměstnání v byrokracii neměli, neboť, jak bylo řečeno, tuto kvalifikaci měly jen hlavy rodů vazalů *hatamoto*. Jaký význam mělo skládání zkoušek pro tyto účastníky? Možným důvodem, jak Išii a Hašimoto podotýkají, je rostoucí povědomí mladších synů o výhodách výsledků v oblasti vzdělání, a tedy o šanci na prosazení. Mladší synové byli totiž v rámci své rodiny považováni za neproduktivní „přítěž“ (*jakkai* 厄介), neboť v podstatě neměli důležitou roli (oproti nejstaršímu synovi, který se měl stát příští hlavou rodu a nést všechnu zodpovědnost) a pouze získávali služné. Motivací

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

²³² Tamtéž.

²³³ Išii, Kó. „Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumon ginmi,“ s. 161.

²³⁴ Moore, Ray. A. „Adoption and Samurai Mobility in Tokugawa Japan,“ s. 620.

²³⁵ Tamtéž, s. 624.

pro skládání zkoušek *gakumon ginmi* mohlo být pozvednutí svých výsledků v oblasti vzdělání a zvýšení své šance buď na svolení k vytvoření své vedlejší linie, či na získání šance být na základě svých výsledků adoptován do jiné rodiny a stát se jejím dědicem.²³⁶ Tímto by mohli být schopni dosáhnout jak ekonomické, tak společenské nezávislosti.²³⁷ Vzdělání tedy mělo potenciál pozitivního vlivu na rodovou kariéru samurajů.

Akademie Šóheizaka vznikla jako reakce na potřebu „talentů“ ve státní správě s rostoucí hrozbou ze zahraničí a s prohlubujícími se ekonomickými problémy země. V rámci této akademie se začaly koncem 18. století pořádat první úřednické zkoušky v Japonsku po vzoru čínských císařských zkoušek za účelem vzdělávání nižších samurajských vazalů. Analýza fungování této akademie a rozbor dostupných informací o úspěšných účastnících zkoušek *gakumon ginmi* ukazuje, že aspekt vzdělání, který se nedá ve vztahu k meritokracii opomenout, měl v samurajské vrstvě v období Edo vliv na kariéru byrokrata.

Dá se říct, že studenti a účastníci zkoušek měli jejich složením na tomto učilišti vyšší šanci na uplatnění ve státní správě. Díky vzdělání zde dosaženém a výsledků zkoušek měli účastníci šanci posunout svou individuální kariéru jak samotným získáním místa ve státní správě, tak - v případě prokázání výjimečných schopností - i povýšení. Je však důležité zmínit, že tento systém zaměstnávání schopných jedinců byl v tomto období realizovatelný pouze pod podmínkou splnění kritérií založených na ustanoveném systému dědičného získání úřednické pozice. Způsob, jakým bylo možné získat potřebnou kvalifikaci bez porušování zásad dědičného systému, byly adopce, které otvíraly možnosti pro schopné samuraje. Dá se uvažovat o tom, že možnost být adoptován do jiné rodiny jako její dědic, a tím posunout dále svou rodovou kariéru, mohla být motivací vazalů bez šance na uplatnění ve správě ke skládání zkoušek. Toto tvrzení však nelze v tomto okamžiku plně potvrdit.

²³⁶ Išii, Kó. „Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumon ginmi“, s. 162.

²³⁷ Tamtéž.

Závěr

Charakter byrokratizace samurajské vrstvy v období Edo je pevně spjat se vzájemně propletenými jevy. Na pozadí byrokratizace docházelo k transformaci samurajské vrstvy v podobě odosobňování vazby pán-vazal, změn v hodnotového systému, v identitě samuraje či charakteru hospodářského a vzdělávacího systému. V neposlední řadě byrokratizace samurajské vrstvy podnítila šógunát k vykročení směrem k meritokratickému uvažování o vládě.

Předešlé období Sengoku bylo příznačné silnými osobními vazbami mezi pánem a vazalem, které definovaly i charakter vlády na počátku období Edo. Šógunátní správa byla složena z šógunových vazalů (*šuttónin*) a jejich výběr záležel na síle osobnosti, nezpochybnitelné loajalitě a schopnostech. Lze tedy říct, že na počátku období Edo byl výběr úředníků založen na schopnostech, avšak zároveň byl limitován rámcem osobního vztahu pán-vazal. Předností tohoto výběru byla efektivnější kontrola vlády šógunem a prevence uzurpace moci, avšak jeho slabinou byla absence jasných pravidel. To mělo mnoho nežádoucích efektů, jako například ztrátu pravomocí vazalů působících ve vládě minulého šóguna po převzetí vlády šógunem následujícím.

Období vlády prvních třech šógunů nese rysy vojenské vlády (*budan seidži*) motivované pacifikací odporu politických oponentů, která se začala postupně měnit na vládu administrativní (*bunči seidži*) a která vytvářela prostor pro byrokratizaci samurajské vrstvy.

Kompetence úřadů a výběr úředníků se začaly v období vlády třetího šóguna Iemicua kodifikovat, což lze označit jako milník počátku byrokratizace samurajské vrstvy v Japonsku. Způsob výběru se stal závislým na společenském postavení rodiny (*kakaku*), ke kterým jednotliví samurajové příslušeli. S tím souvisela častá praxe primogenitury, jejímž projevem byla brzká abdikace prvního šóguna Tokugawy Iejasua. Za účelem udržení stability v rodech a rodinného postavení (na které bylo vázáno i postavení ekonomické) byla praxe primogenitury výrazná i v knížecích a samurajských rodech, kde bylo zvykem ustanovit dědicem rodu nejstaršího syna, který tím získal kvalifikaci na úřednickou pozici svého otce. Výběr úředníků na základě rodového původu mělo za důsledek odosobnění vztahu pána a vazala, který by se dal spíše v tomto bodě připodobnit k neosobnímu vztahu nadřízený a podřízený, neboť někdejší noví příchozí již nezískali svou pozici díky blízkému vztahu s pánem. Vztah mezi pánem a vazalem, jenž byl v období Sengoku ochoten pro pána obětovat život, začal slábnout ve prospěch byrokratizace.

Dalším z důsledků byrokratizace byla – pod vlivem neokonfucianismu - proměna samurajského hodnotového systému, která se projevovala racionalizací emočnosti samurajů a důraz na pěstování jejich morálních kvalit, které se stávaly důležitějšími než pěstování kvalit bojových (*bu*). V tomto novém systému ovládaném samuraji-úředníky bylo již málo prostoru pro samuraje-válečníky a „staré hodnoty“ jako osobní čest či osobní vztahy. Ty postupně střídaly „nové hodnoty“ s důrazem na civilní stránku (*bun*) samuraje. Toho byl zajímavým příkladem např. šógun Cunajoši, který se působením své „benevolentní vlády“ snažil o rozchod s hodnotami orientovanými na původní vojenský charakter samuraje. Cunajošioho pojetí vlády mělo za cíl naplnit ideál osvíceného panovníka, nikoli vojenského vůdce. Jakoby se ze samotného označení samuraje v japonštině – *buši* (武士) – postupně vytrácelo *bu* 武 nesoucí význam boje a vojenství a zůstávalo jen *ši* (士), odkazující k původně čínskému významu dědičné aristokracie, již samurajové byli.

S těmito změnami přicházejí do popředí pochyby o identitě samuraje a o tom, jakou má roli ve společnosti v období míru. Nejznámějším zástupcem samurajské otázky je Jamaga Sokó, jehož náhled dokazuje zajímavý posun ve vnímání samurajské identity. Samurajové se v Sokóově pojetí mění z vojáků na politiky a jejich existence je nepostradatelná. Pro zajištění stability společnosti jsou potřeba vladaři, kteří udávají její směřování a jdou jí morálním příkladem. Zatímco neopouští charakter vztahu pána a vazala v podobě potřeby oddanosti a povinnosti, orientuje tuto povinnost vůči společnosti. Samurajové dostávají služné a mají proto povinnost být pánovi, přeneseně společnosti, užiteční a sloužit jí (*hókó*). Aby toho dosáhli, musí se vzdělávat, pochopit svou nenahraditelnost a pěstovat své osobní kvality. Za připomínku stojí, že právě Jamaga Sokó o samurajích píše jako o *ši*, které v sobě postrádá onu vojenskou významovou složku (*bu*).

Nejvýraznější změnou, kterou tato práce sleduje, byla sílící potřeba talentů (*džinzai*) v administrativě, která začala být zřejmá kvůli zhoršujícím se hospodářským problémům později kvůli zahraniční krizi na přelomu 18. a 19. století. Výrazným hlasem, který pro řešení problémů navrhoval změny v chodu administrativy, byl Ogjú Sorai, zastánce pečlivého výběru úředníků. Odkazuje tím na své přesvědčení vycházející z učení božských mudrců, že lidé na úřednických pozicích a vladaři sami musí pěstovat své morální kvality a musí být znalí světa, aby mohli efektivně vést stát. Za Soraiova života bylo však běžné kupování pozic, což efektivitu správy oslabovalo. Logickým řešením byl tedy pro Soraiho návrh zaměstnávat lidi na základě schopností a výsledků, nikoli samuraje, kteří nabyli své pozice dědičně, či pomocí úplatků.

Posun k meritokratickému uvažování můžeme pozorovat na politických opářeních pátého šóguna Tokugawy Cunajošiho a osmého šóguna Tokugawy Jošimuneho. Cunajoši pojal svou vládu po vzoru božských mudrců. S tím souvisely jeho snahy o zavedení meritokracie do správy země, které měly reflektovat “benevolentní vládu” božských mudrců. V rámci svých opatření se pokusil o restrukturalizaci byrokratického aparátu prostřednictvím dosazování schopných jedinců a podpory vzdělávání. I přes pokusy zlepšit zejména finanční problémy šógunátu, byla jeho vláda vnímána jako kontroverzní, neboť se choval značně autokraticky. Navzdory jeho snaze o civilní charakter (*bunči seidži*) “benevolentní vlády,” zkonfiskoval majetek mnoha knížatům podobně, jako první tři šógunové, kteří jsou zástupci vlády vojenské (*budan seidži*). V rámci zavádění meritokracie také přepracovával své úředníky. Meritokracie šóguna Jošimuneho se vyznačovala vydáváním reforem Kjóhó, jejichž prostřednictvím zavedl systém *tašidaka*, který měl zpřístupnit šógunátní správu schopným nižším samurajům pomocí navyšování služného, potřebného pro kvalifikaci na administrativní pozice.

Závěr práce se věnuje otázce vzdělávání úředníků v druhé polovině období Edo, které mělo být jedním ze způsobů řešení neefektivity byrokracie, finančních problémů či západní expanze. Při procesu vzdělávání úředníků nelze opomenout akademii Šóheizaka, která spadala pod přímou správu šógunátu. Cílem této akademie bylo vytvořit systém výběru úředníků do šógunátní správy a podpořit schopné nižší samuraje prostřednictvím úřednických zkoušek (*gakumon ginmi*) zaměřených na znalosti. Jednalo se tedy o první pokus vybírat úředníky na základě výsledků zkoušek, stejně jako tomu bylo v Číně či v Koreji.

Tato kapitola dále představila několik příkladů samurajů, kteří díky úspěšnému složení *gakumon ginmi* získali místo ve státní správě. Práce tedy dochází k závěru, že dosažení vzdělání vliv na individuální kariéru byrokrata mělo. Avšak navzdory těmto příležitostem, které zkoušky poskytovaly, bylo uplatnění samurajů stále limitováno dědičným systémem. Samurajové, kteří se chtěli ucházet o místo ve státní správě, museli splňovat kritérium příslušnosti ke kategorii vazalů *hatamoto*. Možností, jak obejít tyto překážky, byla adopce, díky níž se mohl nadaný samuraj dostat na pozici, na kterou by se svým původním společenským postavením nedosáhl. Je také možné, že adopce do rodu s potřebným společenským postavením byla motivací pro vazaly *gokenin* skládat zkoušky *gakumon ginmi*. Pro podporu tohoto tvrzení však neexistuje dostatek odborné literatury.

V zásadě lze usoudit, že i přes překážky politicko-společenského systému, šógunátní správa po většinu období Edo projevovala zájem o implementaci meritokracie a disponovala tedy jistou mírou pružnosti, která tyto změny umožňovala. Tento zájem, podporovaný

intelektuály jako Ogdjú Sorai, byl časem převeden v praxi formou úřednických zkoušek vycházejících přímo z meritokratického uvažování.

Předkládaná práce se pokusila vyvrátit stereotypní názor na zaostalost tokugawského šógunátu prostřednictvím analýzy zájmu o meritokracii, která tvoří hodnotový protipól konzervativnímu dědičnému systému. Meritokratické uvažování, jak tato práce ukázala, zrálo po celé období Edo, nicméně jeho nejvýraznější implementace lze pozorovat v druhé polovině období Edo. Pro další výzkum by tedy bylo podnětné zaměřit se na přítomnost meritokracie právě v tomto období. Práce pojednává o meritokratických opatřeních v rámci šógunátu, nicméně by bylo jistě zajímavé zkoumat zaměstnávání talentů *džinzai* v jednotlivých knížectvích. Na závěr se dle mého názoru nabízí téma hlubší analýzy Soraiových meritokraticky orientovaných návrhů, neboť jich v této práci bylo zahrnuto jen omezené množství.

Seznam použité literatury:

Prameny:

Bitó, Masahide a Ogjú, Sorai. *Seidan* (政談). Kódanša Gakudžucu bunko, 2013

Hiraiši, Naoaki a Ogjú, Sorai. *Seidan* (政談). Heibonša, 2011.

Tačibana, Hitoši. *Jamaga Sokó no šisó* (山鹿素行の思想). Perikan-ša, 2007.

Tahara Cuguo a Morimoto Džun'ičiró. *Nihonši Taikei: Jamaga Sokó* (sv. 32, 日本史体系: 山鹿素行). Iwanami šoten, 1970.

Primární literatura:

Bendix, Reinhard, et al. *Aspects of Social Change in Modern Japan*. Princeton University Press, 1967.

Bodart-Bailey, Beatrice M. *The Dog Shogun: The Personality and Policies of Tokugawa Tsunayoshi*. University of Hawaii Press, 2006.

Dore, R.P. *Education in Tokugawa Japan*. University of California Press, 1965.

Etó, Šigehiro a Mači, Sendžúró. *Kangaku to Kangakudžuku* (漢学と漢学塾). Ebisu kóšó šuppan, 2020.

Fudžii, Džódži. *Edo džidai no kanrjósei* (江戸の官僚制). Aoki Library, 1999.

Fulcher, James. "The Bureaucratization of the State and the Rise of Japan." In: *The British Journal of Sociology*, vol. 39, no. 2, 1988

Hall, John Whitney. "Rule by Status in Tokugawa Japan." In: *The Journal of Japanese Studies*, vol. 1, 2001, no. 1.

Hall, John Whitney. *The Cambridge History of Japan: Volume 4 Early Modern Japan*. 6. Cambridge University Press, 2008.

- Hearn, Lafcadio. "The Call to Vengeance and the Code of Self-Sacrifice in Japan." In: *New England Review*, vol. 28, no. 3, 2007.
- Howland, Douglas R. "Samurai Status, Class, and Bureaucracy: A Historiographical Essay." In: *The Journal of Asian Studies*, vol. 60, no. 2, 2001.
- Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*. Harvard University Press, 1999.
- Išii, Kó. „Gokenin to Šóheizaka gakumondžo, gakumon ginmi (御家人と昌平坂学問所・学問吟味)“ In: *The Journal of Hokkai Gakuen University*, 2009.
- Jansen, Marius. *The Making of Modern Japan*. Belknap Press, 2000.
- Kasaja, Kazuhiko. „Tokugawa bakufu buke šohatto no rekišiteki igi (徳川幕府武家諸法度の歴史的意義).“ In: *Ósaka gakuin Daigaku hógaku kenjú*, 2018.
- Konfucius. Přel. Průšek, Jaroslav a Lesný, Vincenc. *Rozpravy*. Mladá fronta, 1995.
- Kroll, Paul W. *A Student's Dictionary of Classical and Medieval Chinese*. BRILL, 2017.
- Leupp, Gary P. a De-min Tao (eds.). *The Tokugawa World*. Routledge, 2021.
- Lidin, Olof G. "Ogyū Sorai's Civil Society (Seidan)." In: *Japan Review*, no. 5, 1994.
- Littler, Jo. "More for the many, less for the few. In: Perryman", M. (Ed.), *The Corbyn Effect*. (pp. 202-213). Lawrence and Wishart, 2017.
- MacCormack, Geoffrey. "Rectification of Names in Early Chinese Legal and Political Thought." In: *Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy*, vol. 72, no. 3, 1986, pp. 378–90.
- Maeda, Cutomu. *Kinsei nihon no džugaku to heigaku*. Perikan-ša, 1996.
- Makabe, Džin. *Tokugawa kóki no gakumon to Seidži: Šóheizaka Gakumon-džo džušu to bakumacu gaikó henjó* (徳川後期の学問と政治—昌平坂学問所儒者と幕末外交変容). Nagoja daigaku šuppan-kai, 2007.

Moore, Ray A. "Adoption and Samurai Mobility in Tokugawa Japan." In: *The Journal of Asian Studies*, vol. 29, no. 3, 1970.

Ouyang, Xiao. „What is Confucian Meritocracy?“ In: *Monumenta Serica*, vol. 69, no. 1., 2021.

Paramore, K. N. "The Nationalization of Confucianism: Academism, Examinations, and Bureaucratic Governance in the Late Tokugawa State." In: *The Journal of Japanese Studies*, vol. 38, no. 1, 2014.

Reischauer, Edwin a Craig, Albert M. přel. Labus, David a Sýkora, Jan. *Dějiny Japonska*. Nakladatelství Lidové noviny, 2006.

Sansom, George. *A History of Japan, 1334-1615*. Stanford University Press, 1961.

Sýkora, Jan. *Ekonomické myšlení v Japonsku*. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, 2010.

Wadžima, Jošio. *Šóheikó to hangaku*. Šibundó, 1962.

Sekundární literatura:

Backus, R.L. "The Relationship of Confucianism to The Tokugawa Bakufu as Revealed in The Kansei Educational Reform." In: *Harvard Journal of Asiatic Studies*, vol. 34, no. 1, 1974

Bell, Daniel. *The China Model: Political Meritocracy and the Limits of Democracy*. Princeton University Press, 2016.

Cohen, Mark. "The Political Process of the Revolutionary Samurai: A Comparative Reconsideration of Japan's Meiji Restoration." In: *Theory and Society*, vol. 43, no. 2, 2014

Hall, John W. "Foundations of the Modern Japanese Daimyo." In: *The Journal of Asian Studies*, vol. 20, no. 3, 1961.

Hašimoto, Akihiko, *Edo bakufu šiken seido ši no kenkjú* (江戸幕府試験制度史の研究). Kazama šobó, 1993.

Huber, Thomas M. *The Revolutionary Origins of Modern Japan*. Stanford University Press, 1990.

- Cheng, Anne. Dějiny čínského myšlení. DharmaGaia, 2006.
- Kamijasu, Nagako. *Keisei-ron no Kinsei*. Aoki Library, 2005.
- Karube, Tadaši. *Nihon šisó-ši e no miči annai*. NTT šuppan, 2017.
- Karube, Tadaši. *Nihon šisó-ši handobukku*. Šinšokan, 2008.
- Kazaja, Kazuhiko. *Bušidó to nihon-gata nórjokušugi*. Šinčó Senšo, 2005.
- Labus, David. *Jokoi Šónan: Tři otázky správy země. Japonsko poloviny 19. století očima intelektuála*. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020.
- Matsumoto, Tomoko a Okazaki, Tetsuji. „Elite mobility and continuity during a regime change.“ In: *The British Journal of Sociology*, vol. 74, no. 2, 2023.
- Miller, D. „Two Cheers for Meritocracy.“ In: *Journal of Political Philosophy*, vol. 4, 277-301.
- Shiga, Kazukiyo. "Views on Education after the Meiji Restoration: Edo and Early Meiji Education, III.“ In: *Departmental Bulletin Paper (紀要論文)*, vol. 37, no. 1, 1990.
- Soranaka, Isao. “The Kansei Reforms-Success or Failure?” In: *Monumenta Nipponica*, vol. 33, no. 2, 1974
- Strong, Tyler. „Intellectual Biography - Japan“. In: *The Wittenberg History Journal*, vol. 42, 2013.
- Totman, Conrad. *Early modern Japan*. University of California Press, 1995.
- Totman, Conrad. *Politics in Tokugawa Bakufu, 1600-1843*. Harvard University Press, 1967.
- Totman, Conrad. *Tokugawa Ieyasu: Shogun*. Heian Intl Pub Co, 1988.
- Yamamura, Kozo (ed.). *The Cambridge History of Japan Volume 3. Medieval Japan*. Cambridge University Press, 1990.

Elektronické zdroje:

Bell, Daniel. „On meritocracy and equality“ In: *National Affairs*. American Enterprise Institute, vol.9, 1972. Dostupné z:

<https://www.nationalaffairs.com/storage/app/uploads/public/58e/1a4/b60/58e1a4b603517781616817.pdf>. (poslední přístup 14. 12. 2024)

Kotobanku. Online. Dostupné z: <https://kotobank.jp/word/浦賀奉行-35280#w-2221795>. (poslední přístup 24.11. 2024).

Kotobanku. Online. Dostupné z: <https://kotobank.jp/word/遠山景晋-104520>. (poslední přístup 24.11. 2024).

Oxford English Dictionary. Online. 2023. Dostupné z: https://www.oed.com/dictionary/meritocracy_n?tab=meaning_and_use&tl=true#37339910. (poslední přístup 14.12.2024).

Stanford Encyclopedia of Philosophy Online. 2024. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/mencius/#VirtTheiCult>. (poslední přístup 14.12.2024).